

การติดต่อเกี่ยวข้องกับอังกฤษในรัชกาลที่ ๓

เมื่อครอเพ็ดต้องประสบความล้มเหลวในการเจรจากับไทยในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) แล้ว ปรากฏว่าชาวอังกฤษที่เกาะปีนังไม่พอใจกัน เป็นอันมาก บางคนถึงกับแนะนำให้ใช้วิธีการรุนแรงกับรัฐบาลไทย อาทิเช่น แรฟเฟิลส์ ซึ่งเขียนแนะนำไปยังรัฐบาลอังกฤษประจำอินเดียน

"ความประพฤติและคุณลักษณะของราชสำนักสยาม ไม่เปิดช่องให้มีการเจรจากันฉันมิตร เบี่ยงธรรมเนียมนิยมของชาวอังกฤษประเทศ เพราะฉะนั้น ในการติดต่อกันภายหลัง เราควรจัดการตามที่เห็นว่า ยุติธรรมและเที่ยงธรรมจะดีกว่า... ข้าพเจ้าจะพอใจมากถ้าเราจะทำเสียงแข็งเสียงบาง แทนที่จะยอมอ่อนข้อให้ อย่างเช่นในกรณีของไทรบุรี และประกาศเอารัฐนั้นเข้ามาอยู่ใต้ความอารักขา..."^๑

พร้อมกันนั้น เขาก็แนะนำวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จ โดยการชักกำลังกับไทย "...การปิดล้อมแม่น้ำเจ้าพระยาควยเรือลากตระเวนจากสิงคโปร์ ซึ่งจะกระทำในเวลาใดก็ตาม จะมีผลบังคับให้ราชสำนักสยามยอมตกลงในเรื่อง

^๑ Swettenham, British Malaya, P.319, "The conduct and character of the Court of Siam offer no opening for friendly negotiations on the footing on which European States would treat with each other, and require that in our future communications we should rather dictate what we consider to be just and right .... I am satisfied that if, instead of deferring to them so much as we have done in the case of Kedah, we had maintained a higher tone and declared the country to be under our protection...."

ที่เกี่ยวกับรัฐมลายูใดตามความประสงค์....^๑ แต่ก็ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลอื่นเคย
ใดตอบมาว่าอย่างไร

ครั้นถึงต้นปี พ.ศ. ๒๓๖๖ (ค.ศ. ๑๘๒๓) เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์) ก็ลอบใช้ให้คนขึ้น ไปขอกองทัพพมามาช่วยตีเอาเมืองไทรบุรีคืน และได้บอกพม่าไป
ว่าเจ้าเมืองเประ เซลังอร์ และปัตตานีก็จะมาช่วยรบ แล้วจะยอมเป็นเมืองขึ้น
พม่าด้วย พระเจ้าจังกายเมงจึงประทานเครื่องยศลงมา ๕ สำรับ เป็นของตอบแทน
ที่มีความสวามิภักดิ์ รัฐบาลอังกฤษที่ป็นังจับจดหมายที่พระเจ้าแผ่นดินพม่าส่งมาไว้^๒
แต่เห็นเป็นโอกาสที่จะถือเป็นสาเหตุวากลาวัณย์กับไทยให้คืนเมืองไทรบุรี โดยอังกฤษ
จะตั้งตนเป็นกลาง เจริญจากกับเจ้าพระยาไทรบุรีให้เกิดความวุ่นขึ้นได้ ขอเพียงแต่ให้
เจ้าพระยาบวรฯ (น้อย) ลงไปช่วยกันตีค้ำอาบป้องกันเมืองไทรบุรีโดยเร็ว เจ้า
พระยาบวรฯ จึงให้ขุนอักษรซึ่งเป็นคนสนิท และเคยใช้ให้ไปเจริญกับอังกฤษ
หลายครั้ง ถูจจดหมายไปยังป็นังเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๖๖ ในจดหมายนั้นมี
ใจความว่า "ถึงพม่าจะทำอย่างไร ๆ ก็ไม่กลัว ที่เจ้าเมืองเกาะหมากจะใคร
ปรึกษากับเจ้าพระยาบวรฯ นั้น เจ้าพระยาบวรฯ ยังลงไปเมืองไทรไม่ได้ ด้วย
ผู้คนยังทำนาไม่เสร็จ จึงให้ขุนอักษรถือหนังสือมายังเจ้าเมืองเกาะหมาก พึงดูความ

^๑ เรื่องเดียวกัน "...The blockade of the Menam River, which could at any time be effected with the cruisers from Singapore, would always bring the Siamese Court to terms as far as concerns the Malay States,...."

^๒ Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Pt. II, May 1824 - July 1826 (5 Vols, Bangkok, Vajiranana National Library, 1910 - 1914) PP. 15 - 17.

ประสงค์ให้ทราบก่อน^๑ เจ้าเมืองป็นังจึงจัดการให้ขุนอักษร ใต้พบกับเจ้าพระยา ไทรบุรี แล้วเขียนร่างขอเสนอมายังเจ้าพระยามนทร ๗ โดยอังกฤษขอให้ไทยยอมคืนเมืองไทรบุรีให้เจ้าพระยาไทรปกครอง และให้ปล่อยเชลยที่ไดมาจากเมืองไทร คืบไปให้หมด พร้อมทั้งขอให้ไทยสัญญาว่าจะไม่ไปรบกวณกะเกดที่สิงโต ๗ จากเมืองไทรบุรีอีกต่อไป ตนไม่เงินทองก็ไม่ทองสงเข้ามาถวายคังแตกอน เพียงแต่ให้เจ้าพระยาไทรบุรี เสียเงินส่วยส่งกรุงเทพ ๗ ปีละ ๒,๐๐๐ เหรียญ ถ้าเจ้าพระยามนทร ๗ รับสัญญาว่าจะคิดอาณานิทางกรุง ๗ ยอมตามขอเสนอนั้น อังกฤษก็จะยอมรับประกันให้เจ้าพระยาไทรส่งเงินส่วยมิให้ขาดได้ แต่เมื่ออังกฤษเกิดการพิพาทกับมาเลเซีย ก่อน เจ้าเมืองป็นังจึงสั่งให้ขุนอักษรนำข่าวนี้มาบอกแก่เจ้าพระยามนทร ๗ โดยย้ำให้ฝ่ายไทยเข้าใจว่าเป็นโอกาสอันดีแล้ว ที่จะทำความตกลงกันด้วยเรื่องเมืองไทรบุรี เสียตั้งแต่บัดนี้

อังกฤษขอให้ไทยช่วยรบพม่า

ในปลายปี พ.ศ. ๒๓๖๖ (ค.ศ. ๑๘๒๓) สงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษอุบัติขึ้นเป็นครั้งแรก สาเหตุเกิดจากในแผ่นดินพระเจ้าจันทรเกษมที่ ๓ พม่ายกไปปราบเมืองมณีปุระ และอัสสัม แล้วเลยเข้าไปในเมืองจิตตะเกิงและกะแซ เจ้าเมืองกะแซได้ไปอ่อนนอมต่ออังกฤษ ๗ จึงให้กำลังมาช่วยรักษาเมือง เป็นเหตุให้เกิดนิคใจกับพม่าจนถึงรบกัน ครั้นอังกฤษตีเมืองเหล่านี้ได้แล้ว ตอนแรกคิดจะเกณฑ์พมเข้ามาตีเมืองอังวะทางบก แต่ปรากฏว่าทองที่แถบนั้นเป็นป่าคงและเขาสูงพม่าสันตติในยุทธภูมิเช่นนั้นมากกว่า อังกฤษจึงเปลี่ยนความคิด ให้นายพล เซอร์ อาชิบอลด์ แคมป์เบล (Sir Archibald Campbell) เป็นแม่ทัพยกมาทางทะเล

^๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, ไทยรบพม่า, หน้า ๖๗๕

เข้าตีเมืองอย่างกรุงไค้โดยง่ายในต้นปี พ.ศ. ๒๓๖๗ (ค.ศ. ๑๘๒๔)^๑ อังกฤษจึงยึด
 ไว้เป็นที่มั่น ครั้นจะตีต่อไป ก็พอดีเข้าฤดูฝนหนทางกันดาร ทหารอังกฤษนิคอากาศ
 เกิดเจ็บไข้มาก ทั้งยังจะตองรบพุ่งกับพมามาอีกเป็นเวลานาน เพราะจะตอง
 ยานกินแดนของพวกราษฎร์ขึ้นไปจนถึงเมืองอังวะ อังกฤษจำตองพักอยู่ที่เมือง
 ย่างกุ้ง แต่ในขณะที่ยุคยังอยู่นั้น อังกฤษก็ได้ให้กองทัพอีกกองหนึ่งลงมาตีหัวเมือง
 ของพม่าตามชายทะเลตอนใต้ ตั้งแต่เมืองเมาะตะมะลงมาจนถึงเมืองทวาย เมือง
 ตะนาวศรี และเมืองมะริคไว้ได้ทั้งหมด อังกฤษรู้ว่าการที่จะชนะพม่าได้เด็ด
 จะตองทำสงครามกันอีกเป็นเวลานาน เพราะกองทัพบกของพมามีกำลังอ
 อังกฤษที่อื่นเคียดจึงสั่งมายังรัฐบาลที่ปิ่นังและสิงคโปร์ ให้มีจดหมายมาชวนไทย
 คุยรู้ว่าไทยกับพม่าเป็นคู่วาทกันมานาน ฟูลเลตัน (Fullerton) เจ้าเมือง
 ปิ่นัง จึงมีหนังสือมาถึงเจ้าพระยานคร ฯ บอกชาวเรืออังกฤษรบกับพม่า เป็นโอกาส
 ก็แล้วที่ไทยจะเข้าเกี้ยวของควย ขอให้เจ้าพระยานคร ฯ รีบรวบรวมเรือสำเลียง
 ส่งไปช่วยกองทัพอังกฤษ ทั้งนี้ เจ้าเมืองปิ่นังพยายามระมัดระวังมิให้ไทยเรียกรอง
 เอาผลประโยชน์ตอบแทนจากอังกฤษไค้ ในตอนท้ายของจดหมาย อังกฤษยังเรียก
 ร้องให้ไทยตกลง เรื่องเมืองไทรบุรีตามที่ไค้มีหนังสือมาครวก่อนนั้นควย หนังสือ
 ฉบับนี้ ฟูลเลตัน ใหรอยโท โลว (James Low) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาไทย
 เป็นคนถือมา ควยประสงค์จะให้เป็นผู้มาชี้แจงเกลี้ยกล่อมไทยให้ยอมตกลงช่วยอังกฤษ
 รบพม่า แต่ไม่ให้สัญญาภัยกับไทยว่าอังกฤษจะให้อะไรตอบแทน^๒

รอยโท โลว ไค้เดินทางมาขึ้นบกที่เมืองตรัง แล้วแจ้งข่าวมายังเจ้าพระยา
 นคร ฯ ขอเขาพบควยราชการสำคัญ เจ้าพระยานคร ฯ ก็ตอบว่าจะออกไปพบที่เมือง

^๑ ม.จ. สิบพันพารเสณอ โสณกุล, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
 ยุคแรก, หน้า ๓๔

^๒ สมเด็จพระบวรราชราชนุนาภ, ไทยรบพม่า หน้า ๒๗๗

ตัวเอง ให้ร้อยโท โล้ว คอยอยู่ ครั้นถึงกำหนดเจ้าพระยามนคร ฯ กลับมีจดหมาย
ไปว่าป่วย ไม่สามารถออกไปได้ แต่ใ้ใ้ใหญ่ (พระเสนหามนตรี) ไปแทน โดย
สั่งให้เพียงแตรับหนังสือของเจ้าเมืองปิ้ง และให้พี่สาวจากร้อยโท โล้ว ไปบอก
คนเท่านั้น ห้ามมิให้ไปตกลงเรื่องใด ๆ ด้วยทั้งสิ้น ร้อยโท โล้ว คอยอยู่ที่เมืองตรัง
เดือนเศษ ก็ไม่ไ้พบเจ้าพระยามนคร ฯ จึงมีหนังสือฉบับหนึ่งถึงเสนาบดีในกรุงเทพฯ
มอบให้ทางเมืองนครศรีธรรมราชจัดการส่งเข้ามา แล้วร้อยโท โล้ว ก็กลับไป
สมเด็จกรมพระยาดำรง ฯ ทรงสันนิษฐานว่า ที่เจ้าพระยามนคร ฯ ไม่ยอมพบร้อยโท
โล้ว คราวนั้น เพราะคาดวาคงจะมารบกวนเรื่องเมืองไทรบุรีอีก เจ้าพระยามนคร ฯ
อยากทราบแต่เรื่องเมืองพม่า จึงใ้ใ้ใหญ่ออกไปแทน ครั้นทราบแล้วคงเห็นเป็นข้อ
ราชการสำคัญ ก็รีบมิไปบอกหรือเข้ามาทางกรุงเทพฯ ฯ เหตุนี้ท่านจึงมิได้คอยทาง
อังกฤษ^๑

ทางเมืองสิงคโปร์ เมื่อได้รับคำสั่งให้ชักชวนไทยไปช่วยรบพม่า พร้อมกับ
คำกำชับมิให้สัญญากับไทยว่าอังกฤษจะให้อะไร เป็นของตอบแทนตั้งกล่าวมาแล้ว
ครอเฟ็ค (Crawford) ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองสิงคโปร์อยู่ในเวลานั้นจึงมีหนังสือ
มาถึงเจ้าพระยาพระคลัง (ทิศ บุนนาค) เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ (ค.ศ.
๑๘๒๔) ซึ่งเป็นคอนปลายแผนดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ฯ มีใจความสำคัญ
ว่า บัดนี้ อังกฤษเกิดรบกับพม่าแล้ว พม่าก็เป็นศัตรูของไทยอยู่ เขาใจว่าไทยคงจะ
ต้องการรบด้วย เพราะฉะนั้น จึงใ้ใ้ส่งอนุญาตให้พอลคาอังกฤษเอาเครื่องศาสตราวุธ
เข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพฯ ฯ เป็นการช่วยกำลังไทย ถ้าไทยยังขาดเหลือสิ่งใดอยู่
อีก ก็ขอใ้บอกไป อังกฤษจะช่วยเป็นธุระจัดหาให้ทุกอย่าง หนังสือของครอเฟ็คคง
จะเขามาถึงกรุงเทพฯ ฯ พรอม ๆ กับใ้บอกของเจ้าพระยามนคร ฯ เมื่อเดือน
มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๗ แต่เนื่องจากในสมัยนั้น การคมนาคมลำบาก ไทยไม่สามารถ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗๔

จะทราบได้ว่าอังกฤษกับพม่ารบกันจริงหรือไม่ ทั้งยังมีความระแวงว่าจะเป็นกลอุบายของอังกฤษลวงให้ไทยรบกับพม่าควมมีความประสงค์อย่างอื่น (ซึ่งในเวลานั้นก็มิแต่เรื่องเมืองไทรบุรี) จะต้องสืบสวนให้แน่นอนเสียก่อน แต่การสืบสวนเหตุการณ์ทางเมืองพม่าตอนนั้น ก็ยังคงใช้วิธีแต่งกองทหารบุกเข้าไปคอยจับกุมคนในแดนพม่ามาสอบสวน เช่นวิธีที่ไทยเคยปฏิบัติมาแต่ก่อน ได้ความจากพม่าตามชายแดนว่าไม่เคยได้ข่าวเรื่องพม่าจะรบกับอังกฤษ คุ้มเหตุนี้ทางกรุงเทพฯ จึงไม่เชื่อว่าอังกฤษจะรบกับพม่าจริง และหนังสือตอบที่เจ้าพระยาพระคลังมีไปถึงกรอเฟ็ดก็ยืนยันความเชื่อของไทยดังกล่าวมาแล้ว

ฝ่าย เซอร์ อาชิบอลด์ แคมป์เบลล์ แม่ทัพอังกฤษ ต้องการกำลังทัพไทยไปช่วย เพราะคาดการณว่า พม่าคงจะเรียกกองทัพใหญ่ที่ตั้งอยู่ ณ เมืองยะไข่และมณีปุระกลับมารบกับอังกฤษทั้งสองทัพ เกรงกำลังจากอินเดียจะส่งมาช่วยไม่ทัน จึงให้พันโท สโนว์ (Snow) ถือหนังสือลงมาหาพลูเลตัน เจ้าเมืองปิ่นัง ขอให้ช่วยเร่งรักษากองทัพไทย พลุเลตันได้ส่งพันโท สโนว์ ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง และเจ้าพระยาบวรฯ แล้วรีบออกไปทางกรอเฟ็ดให้ช่วยเร่งกองทัพไทยด้วย ทั้งเจ้าเมืองปิ่นังและสังคิปร์ต่างก็พลอยรู้สึกร้อนใจไปกับแม่ทัพอังกฤษ ถึงกับพลูเลตันได้ขอร้องให้เจ้าพระยาบวรฯ ส่งช่างมา พาหนะไปให้อังกฤษใช้ด้วย แต่ก็ยังสงวนท่าทีไม่พูดจามาให้ชัดเจน

เวลานั้นประจวบกับทางเมืองไทยเปลี่ยนรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อแน่ว่าอังกฤษรบกับพม่าแล้ว แต่ยังไม่ทรงระแวงว่าอังกฤษประสงค์จะเอาไทยไปใช้ยิ่งกว่าที่จะชวนไทยให้ไปช่วยรบ คุ้มเหตุนี้ พระราชประสงค์ชั้นแรกจึงทรงปรารภว่าจะรบกับพม่าแต่โดยลำพัง คุ้มทรงพระราชดำริว่าถึงอย่างไรพม่าก็เป็นศัตรูทั้งของอังกฤษและไทย แม้ไทยจะรบตามลำพังก็เหมือนช่วยอังกฤษอยู่ในตัว เป็นการตอบแทนต่อการที่อังกฤษช่วยไทยเรื่องเครื่องศาสตราวุธ

ส่วนความมุ่งหมายในการที่จะรบกับพม่าครั้งนี้ ปรากฏตามกระแสพระราชดำริว่า
 "จะต้องคิดราชการกวาดต้อนเอาครอบครัวเมืองเมาะตะมะเข้ามาให้จงมาก
 อย่าให้อายพม่าตั้งเมืองเมาะตะมะ^๑ ขึ้นได้ตั้งแต่ก่อน"^๒

ครั้นถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ ก็โปรดให้พระยารัตนจักร (สมิง
 สอดเบา) หัวหน้าครัวมอญใหม่ที่อพยพมาเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ คุณกงมอญยกหลวงหน้า
 เข้าไปสืบเหตุการณ์ในพม่า โปรดให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ยกตามไป
 ในเดือนพฤศจิกายน แล้วมีตราสั่งให้เกณฑ์กองทัพเมืองชุมพร ไชยา โปรดให้พระยา
 ชุมพร (ซุย) คุณกองทัพเรือยกไปทางเมืองมะริดและทวาย ทางเหนือให้พระยา
 มหาอำมาตย์ยกไปตั้งที่เมืองตาก ให้พระยาพิชิตมงคลไปตั้งที่เมืองอุทัย

แต่ต่อมาไม่ช้า ไทยกับอังกฤษก็เกิดศึกกันขึ้น ด้วยสาเหตุ ๔ ประการ
 คือ

ประการแรก อังกฤษคิดแต่จะตัดทอนกำลังพม่าให้น้อยลง และจะแสวงหา
 ประโยชน์ในการค้าขายให้สะดวกยิ่งขึ้นพร้อมกับจะเอาใจไทยไว้ จึงคิดว่า ถ้าทำ
 สงครามชนะพม่า จะยกหัวเมืองตะนาวศรีและมะริดให้แก่ไทย เฉพาะตอนที่เป็น
 แฉกดินดอนอยู่ทางทะเล ส่วนทางชายทะเล อังกฤษจะเอาไว้เสียเอง โดยคิดจะ
 ตั้งสถานีค้าขายขึ้น สำหรับเป็นคันทางที่จะต่อไปยังเมืองสิงคโปร์และปีนัง ส่วน
 หัวเมืองทางชายแดนอันจะนั้น อังกฤษได้เปลี่ยนความคิดที่จะยกให้แก่ไทยเพื่อแลก

^๑ เมืองเมาะตะมะในครั้งนั้น หมายถึงหัวเมืองฝ่ายใต้ของพม่าซึ่งติดต่อกับ
 กับแดนไทย ใต้แก่เมืองเมาะตะมะ ทวาย มะริด และตะนาวศรี ซึ่งเป็นคันทาง
 ไปมา และพม่าใช้เป็นที่พักผ่อนรับประทานอาหาร ในเวลาจะทำสงครามกับไทยทุกครั้ง

^๒ ม.จ. สิบพันพาร เสนอ โสถกุล, หน้า ๓๕

ผลประโยชน์ในเมืองมลายู โดยพิจารณาเห็นว่า ภูมิประเทศหัวเมืองมอญนั้นอยู่ตอน
ปากน้ำและชายทะเล เปรียบเสมือนเป็นประตูเมืองพม่า ทั้งพวกมอญก็เกลียดชังพม่า
อยู่แล้ว ถ้ายกฐานะประเทศให้กลับเป็นอิสระตั้งเท่า พวกมอญก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันกับอังกฤษ แล้วจะโค่นผลประโยชน์ในการค้าขายมากขึ้น ทั้งเท่ากับเป็นการทอน
กำลังพม่าให้ถอยลง อาศัยเหตุดังกล่าวนี้ อังกฤษจึงคิดจะเกลี้ยกล่อมเอาเจ้าพระยา
มหาโยธา (ทอเรีย) ไปตั้งเป็นเจ้าเมืองหงสาวดีครองรามัญประเทศ แต่ความคิด
ของอังกฤษไม่เป็นที่พอใจของไทย ไทยเคยโค่นผลประโยชน์เป็นอันมากจากเมือง
มะริด และตะนาวศรีมาแต่ครั้งกรุงเก่า เพราะเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้า
อังกฤษเอาไปเสีย ไทยก็เป็นอันสิ้นประโยชน์ ช้ำน้ำแค้นจะต้องรับนิคชอบรักษาหัวเมือง
ตอนในให้แก่อังกฤษแต่เพียงฝ่ายเดียว ส่วนข้อที่อังกฤษจะเลือกเอาเจ้าพระยา
มหาโยธาไปเป็นเจ้าแผ่นดินมอญนั้น ไทยต้องไม่พอใจเป็นธรรมดา เพราะพวกมอญได้
อพยพเข้ามาเป็นกำลังของไทยตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี และรัชกาลที่ ๒ เป็นจำนวนมาก
ถ้าหากหันไปฝากใฝ่อยู่กับอังกฤษ ไทยก็ยอมจะขาดกำลังไป

ประการที่ ๒ อังกฤษจะต้องการแต่สัตว์พาทนะ และผู้คนในกองทัพไทยไป
ใช้เป็นกำลังแบกหามอยู่ในบังคับบัญชาของอังกฤษ โดยอ้างเหตุว่า เพราะวิธีการทำ
สงครามไม่เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งกับพม่าแต่ลำพัง ก็ให้จัดกองทัพยกไปตี
หัวเมืองพม่าจากเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง ไทยเห็นว่าอังกฤษจะเอาเปรียบแต่ฝ่ายเดียว
จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธาอยู่ในบังคับบัญชาของอังกฤษ พอถึงงาน
พระเมรุพระบรมศพ ก็โปรดให้นำกองทัพกลับเขามายังกรุงเทพฯ ฯ

ประการที่ ๓ เมื่อมีทองคำให้พระยาชุมพรยกกองทัพเรือไปนั้น ปรากฏว่า
พระยาชุมพรได้เขาไปกวาดต้อนครอบครัว ผู้คนเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี มาเป็น
อันมาก ครั้นอังกฤษก็ลงมาได้เมืองทั้งสองนี้ ก็ได้รับคำร้องทุกข์จากชาวเมือง ประกอบ
กับกำลังเอาใจพลเมืองอยู่แล้ว อังกฤษจึงจับคนเมืองชุมพรที่ไปกวาดต้อนครอบครัว
ไว้ไต่ถาม เมื่อความทราบเขามาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ ทรง
พระพิโรธพระยาชุมพร โปรดให้เอาตัวเขามาจำไว้ในกรุงเทพฯ ฯ

ประการที่ ๔ เกิดจากเมืองไทรบุรี คือเมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (อับดุลละ โมกุลัมชะ) ทำสัญญาให้อังกฤษเช่าเกาะปีนังนั้น ได้ตกลงว่าจะยอมให้อังกฤษขอหา เสียบงอาหารจากเมืองไทรบุรีได้โดยไม่ต้องเสียภาษีอากร ครั้นไทยลงไปปกครอง เมืองไทรบุรี ก็ได้เก็บภาษีอากรตามธรรมเนียมเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่น ๆ โดยไม่ ยอมรับรับสัญญาเช่า อาจว่าอังกฤษไปทำสัญญากับเจ้าพระยาไทรบุรีเองโดยผลการ ไม่บอกให้ทางกรุงเทพฯ ๖ ทราบตามสมควรแก่ประเพณี?

อังกฤษส่ง เฮนรี เบอร์นี เข้ามาเจรจา

อนุสนธิจากเหตุทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมาแล้ว รัฐบาลอังกฤษที่อื่นเคยจึง คิดว่าควรจะต้องมีผู้แทนฝ่ายอังกฤษเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ๖ เพื่อป้องกันมิให้ไทยและ อังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นได้อีก เพราะฉะนั้นในปลายปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) เมื่ออังกฤษทำสงครามจวนจะชนะพม่าอยู่แล้ว ลอร์ด แอมเฮิสต์ (Lord Amherst) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียนจึงแต่งตั้งให้ นายร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) เป็นทูตเชิญอักษรสาสน์และเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวาย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๖ เพื่อใหม่มาแสดงความยินดีต่อการที่ได้เสด็จเถลิง ถวัลยราชสมบัติแล้วจะได้ถือโอกาสกราบทูลชี้แจงเรื่องการสงครามระหว่างอังกฤษ กับพม่า ประการสำคัญที่สุด ก็เพื่อให้เข้ามาพูดจากตกลงกับไทยโดยทางไมตรี จะได้ ทำหนังสือสัญญากันไว้เป็นหลักฐานต่อไป

สำหรับตัวเบอร์นินั้น เติมรับราชการอยู่ที่ปีนัง ครั้นเมื่ออังกฤษเร่งกองทัพ ไทยให้ยกไปช่วยรบพม่า เจ้าเมืองปีนังเกรงว่าเจ้าพระยาบดินทร ๖ จะไม่บอกเข้ามา ให้ทางกรุงเทพฯ ๖ ทราบทันตามความประสงค์^๒ จึงให้เบอร์นีถือหนังสือขึ้นมาหา

^๑ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒, หน้า ๓๗ - ๔๑

^๒ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ, ไทยรบพม่า, หน้า ๗๒๖

พระยากลาง และเจ้าเมืองอื่น ๆ ทางทะเลตะวันตกขอให้ยกเข้ามาอีกทางหนึ่ง เบอร์นี่จึงมีโอกาสได้ท่องเที่ยวตามหัวเมืองไทยหลายเดือน ได้คุ้นเคยกับคนไทย และรู้การงานในเมืองไทยมาก ทวยคุณลักษณะเช่นนี้ เขาจึงได้รับเลือกให้เป็นทูตเข้ามา โดยใ้คำสั่งจาก ลอร์ด แอมเฮิสต์ มีใจความว่า เหตุผลสำคัญในการส่งทูตเขามาคราวนี้ ก็เพื่อเป็นการประสานรอยร้าว และกระชับสัมพันธภาพระหว่าง อังกฤษและไทยให้คงค้ำค้ำตั้งเดิม โดยเฉพาะให้คาร์บริงแกไทยรู้จัก ชัยชนะของ อังกฤษเหนือพม่า นั้น มิได้เป็นการแสดงว่า อังกฤษจะมีแผนการแผ่ขยายอำนาจ เขาไปในไทยหรือมลายา เพราะฉะนั้น ขอให้ไทยช่วยเหลืออังกฤษให้ตลอดด้วย ส่วน เรื่องความตกลงทางการค้าและเรื่องเมืองไทรบุรี ตลอดจนรัฐมลายูอื่น ๆ ก็ให้เป็นเรื่องรองลงมา มิให้เร่งรีบนัก และให้อยู่ในความวินิจฉัยของ เบอร์นี่เอง ๑

อย่างไรก็ตาม ก็ได้กำชับมาควยว่า อย่าเพิ่งไปยกเมืองใด ๆ ที่อังกฤษตีได้ให้แก่ไทย

เบอร์นี่ออกจากกัลกัตตามาถึงปีนัง เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) เป็นระยะเวลาที่รัฐบาลปีนังกำลังตระเตรียมจะทำสงครามกับเจ้าพระยาบันคร ๖ สาเหตุเกิดจากเมืองเซลังงอร์วิวาทกับเมืองเประอ็อก เจ้าเมืองเซลังงอร์ให้กองทัพมายึดคานปากน้ำเมืองเประไว แล้วยึดเอาต้นไม้เงินทองตลอดจนเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งเจ้าเมืองเประให้คนคุมมากรุงเทพฯ ไว่เสียกลางทาง พระยาเประจึงบอกมายังเจ้าพระยาบันคร ๖ ขอความช่วยเหลือให้พ้นจากอำนาจของเมืองเซลังงอร์ เจ้าพระยาบันคร ๖ ก็ให้เตรียมกองทัพเรือจะยกลงไปช่วยเประ ชาวเลื่องลือลงไปถึงเกาะปีนังว่า เจ้าพระยาบันคร ๖ ตั้งใจจะยกกองทัพไปที่ปีนังเพื่อจับตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ก่อน แล้วจึงจะลงไปตีเมืองเซลังงอร์ พวกเมืองปีนังก็พากันตื่นตกใจ จนพลเลอตันเจ้าเมืองปีนังถึงกับรวบรวมกำลังทหารไว้คอยป้องกัน พร้อมกันนั้นก็รีบหนังสือมาขอเจ้าพระยาบันคร ๖ วาจะทำสงครามด้วย

๑ J. Kennedy, A History of Malaya A.D. 1400 - 1959, p. 111

ถ้าไทยยังขึ้นส่งกำลังไปเมืองเประและเซลังงอร์ โดยอ้างว่า ในฐานะที่อังกฤษ
เป็นผู้นับขวงสิทธิเห็นรัฐทั้งสองนั้นต่อกจากฮอลันดา เพราะฉะนั้นอังกฤษจึงมีสิทธิ
ที่จะป้องกันรัฐทั้งสองใด มีผลให้เจ้าพระยาบันคร ฯ ต้องเลิกลมความคิดที่จะส่งทัพ
ไปช่วยเประ และเพื่อสนับสนุนคำขอของคุณใหญ่เป็นจริงเป็นจังขึ้น พลเลอตันจึงจัด
ส่งเรือปืนไปยังปากแม่น้ำตรัง เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ ทำให้องค์ทัพเรือ
ของเจ้าพระยาบันคร ฯ ซึ่งตระเตรียมพร้อมอยู่ต้องถอยกลับไป

ฝ่ายเบอร์นีเป็นคนคุ้นเคยกับเจ้าพระยาบันคร ฯ มาก่อน จึงรับอาสา
พลเลอตันไปเจรจากับเจ้าพระยาบันคร ฯ ที่เมืองไทรบุรี เจ้าพระยาบันคร ฯ แสดง
ความประสงค์จะขอส่งคน ๓,๐๐๐ คนไปช่วยเประต่อจากเซลังงอร์ แต่เบอร์นีได้
พูดจาชี้แจงถึงการที่ตนได้รับมอบหมายให้มาเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้า
แผ่นดินไทย และรับรองว่าอังกฤษจะไปเจรจากับเจ้าเมืองเซลังงอร์ ให้ถอยกองทัพ
กลับไป ขอให้เจ้าพระยาบันคร ฯ เลิกการตระเตรียมกองทัพเสีย มิฉะนั้นจะเป็นการ
บาดหมางต่อทางไมตรี เจ้าพระยาบันคร ฯ ก็ยินยอมอนุโลมตามคำขอร้องของเบอร์นี
ครั้นถึงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ เจ้าพระยาบันคร ฯ กับเบอร์นีได้ตกลงทำ
สนธิสัญญาเบื้องต้น (Preliminary Treaty) ตอกัน ซึ่งมีทั้งหมด ๑๒ ข้อ มี
เนื้อความสำคัญคือ ไทยรับรองเอกราชและบูรณภาพของเประ จะไม่ส่งกองทัพไป
โจมตีเประหรือเซลังงอร์ เจ้าพระยาบันคร ฯ สัญญาว่าจะถอนทัพออกจากไทรบุรี
และจะให้เสรีภาพในการค้าขายแก่ชาวอังกฤษและชาวมลายูในดินแดนไทย จะไม่ขัด
ขวางการกลับคืนบ้านเมืองของเจ้าพระยาไทร (ปะแรงัน) ส่วนอังกฤษก็สัญญาว่า
จะเอาตัวรายาสุสเซนซึ่งมายึดปากน้ำเมืองเประกลับไป และให้เซลังงอร์ชดใช้ค่า
เสียหายแก่เจ้าพระยาบันคร ฯ อังกฤษยินยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีส่งคนไม่เงินทอง
ให้แก่ไทยพร้อมทั้งเงินรายปี ในกรณีที่เจ้าพระยาไทรได้รับอนุญาตให้กลับมาตั้งบ้าน
เมืองของตนได้ นอกจากนั้น เจ้าพระยาบันคร ฯ ยังสัญญาว่าจะเขามายังกรุงเทพฯ ฯ

กับเบอร์นีย์ด้วย เพื่อช่วยในการเจรจา

เบอร์นีย์ตระหนักดีว่า การเจรจาทำสนธิสัญญาครั้งนี้ เป็นการกระทำนอกเหนือนโยบาย "ไม่แทรกแซง" (non-intervention) ของรัฐบาลอังกฤษ แต่เขาเห็นว่า นโยบายดังกล่าวไม่เป็นประโยชน์อันใด หากยังรักษานโยบายนั้นไว้ก็รังแต่จะนำไปสู่ผลร้ายยิ่งขึ้น อันอาจหมายถึงการที่ไทยจะเข้าครอบครองดินแดนบนแหลมมลายู และการที่อังกฤษจะคงศูนย์เสียดลประโยชน์ทางการค้าของตนในที่สุด แต่สนธิสัญญาเบื้องต้นกลับเป็นที่พอใจของพลูเลอตัน ซึ่งได้ถือโอกาสส่ง จอห์น แอนเดอร์สัน (John Anderson) ไปไกลเกลียดกรรณพิพาทระหว่างเมืองเประและเซลังงอร์ และเพื่อป้องกันมิให้เจ้าพระยามนทรฯ ฝืนสัญญาได้ในภายหลัง แอนเดอร์สันจึงไปตกลงทำสนธิสัญญากับสุลต่านอิบราฮิม (Ibrahim) แห่งเซลังงอร์ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๖๘^๒ (ค.ศ. ๑๘๒๕) โดยทั้งสองฝ่ายรับประกันว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับอีกฝ่ายหนึ่ง เซลังงอร์ตกลงถอนทัพไปจากเประ และยอมรับว่าแม่น้ำเบอร์นัม (Bernam) เป็นเส้นเขตแดนระหว่างรัฐทั้งสอง ทั้งจะไม่เรียกรองส่วยสาอากรจากเประอีก ส่วนเประก็สัญญาว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการในเซลังงอร์

เมื่อหลุคพนจากอำนาจของเซลังงอร์แล้ว ยังเหลืออีกประเทศเดียวที่นำหวาดเกรงคือไทย เจ้าเมืองเประถึงกับเสนอไปยังพลูเลอตันว่า ถ้ารัฐบาลปียังเห็นชอบด้วย ตนจะยกดินแดนบางส่วนให้แก่อังกฤษ โดยขอค่าตอบแทนให้เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ ทั้งยินดีจะส่งบุหนงามาตีให้ไทยด้วยเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เป็นเช่นเมืองไทรบุรี^๓

^๑ Henry Burney, The Burney Papers. Vol. I, Part IV, pp. 703 - 705.

^๒ R.O. Winstedt and R. J. Wilkinson, A History of Perak. p. 68.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘

ในครึ่งปีหลังของปี พ.ศ. ๒๓๖๔ รัฐบาลที่อินเดียนก็ให้สัตยาบันร่างสนธิสัญญา เบอร์นี รวมทั้งสนธิสัญญาที่แอนเคอร์สันท่าไว้กับเซลังงอร์และเประควย ครั้นเบอร์นี ตระเตรียมการพร้อมเสร็จแล้ว จึงเดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ โดยได้รับคำสั่ง เพิ่มเติมจากฟุลเลตันว่า ให้ถือปัญหาเรื่องรัฐมลายูเป็นสิ่งสำคัญ และต้องเรียกร้อง ให้ไทยยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาไทโร ไคกลับคืนสู่บ้านเมืองของตน ทั้งกำชับมาควยา ในการทำสนธิสัญญานั้น จะต้องคำนึงถึงการปรับปรุงสถานการณ์ภายในรัฐให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ถ้าไม่สามารถรับรองเอกราชของเประ ก็ขอให้รัฐนั้นมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับไทยเพียงส่งเครื่องราชบรรณาการเท่านั้น และต้องป้องกันมิให้ไทยเข้าไปก้าวกายในรัฐอื่น ๆ เลย

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า นโยบายของรัฐบาลอังกฤษประจำอินเดียน เกี่ยวกับเมืองไทยนั้น ชัดแย้งกับนโยบายของเจ้าเมืองป็นังคือ ฟุลเลตัน ตลอดจนนโยบายของพ่อค้าอังกฤษในมลายู ทั้งนี้ เพราะในสมัยนั้น คนอังกฤษที่เข้ามาค้าขาย ประจำในอาเซีย มักจะกระทำการรุนแรงต่อรัฐบาลชาวพื้นเมืองในดินแดนแถบนี้ มากกว่ารัฐบาลอังกฤษเองซึ่งอยู่ห่างไกล ในกรณีของประเทศไทยก็เช่นกัน พวกพ่อค้าอยากจะให้อังกฤษได้มีอิทธิพลเต็มที่เหนือดินแดนบนคาบสมุทรมลายูจนถึงทางตอนเหนือ เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการค้าของตน

เบอร์นีเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๖๔ เวลานั้น เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ยกกองทัพกลับไปยังเมืองเมาะตะมะแล้ว ปรากฏจากจดหมายของเจ้าพระยามหาโยธาถึงเจ้าเมืองเมาะตะมะว่า กองทัพใหญ่ของไทยที่จะไปช่วยตีพม่านั้น บัดนี้ ตั้งอยู่ที่กาญจนบุรีแล้ว คงจะยกไปถึงเมาะตะมะ ในไม่ช้า วิตกแต่เรื่องเสบียงอาหาร เพราะจะยกไปเป็นระยะทางไกล หัวเมืองที่จะต้องผ่านก็เป็นเมืองที่อังกฤษรักษาอยู่โดยมาก เกรงจะไม่สะดวกในการหาอาหาร

ถ้าอังกฤษมอบเมืองเมาะตะมะ มะริค และทวายให้แก่ไทยเสียในเวลานั้น การยกทัพไปก็จะสะดวก แต่ก็ไม่ปรากฏว่าอังกฤษตอบมาว่าอย่างไร เป็นเหตุให้ทางไทยซัดเคื่อง เบอร์นีย์ได้เขียนรายงานว่าเมื่อเขาเข้ามาถึงกรุงเทพฯ นั้น เมืองไทยกำลังตระเตรียมป้อมปากน้ำคอยต้อนอังกฤษ คอยเกิดชาวเลื่องลือเข้ามาว่า อังกฤษให้รวมเรือรบที่สิงคโปร์จะให้เข้ามาที่กรุงเทพฯ เขาต้องพยายามชี้แจงอยู่นาน ไทยจึงคอยวางใจ^๒

อย่างไรก็ตาม ในปลายปีนั้น อังกฤษกับพม่าทำสัญญาไมตรีต่อกัน พม่ายกเมืองฮัสสัมยะไซ และหัวเมืองตอนใต้ปากน้ำสาละวิน ตั้งแต่เมืองเมาะล่ำเล็งลงมาจนถึงเมืองทวาย และตะนาวศรี ซึ่งพม่าได้ไปจากไทยให้อังกฤษ พร้อมทั้งเงินค่าปรับ ๑๐ ลานรูปี อังกฤษยอมถอยไปจากเมืองย่างกุ้ง และหัวเมืองทางเหนือที่ได้ได้ แต่ก่อนที่อังกฤษจะไต่ขั้ขนะนั้น เบอร์นีย์ซึ่งเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้มีหนังสือเร่งเร้าให้ไทยไปช่วยรบพม่าอยู่หลายคราว แต่ไทยต้องการเมาะตะมะกับเมืองใกล้เคียงเป็นการแลกเปลี่ยนกั้กล่าวมาแล้ว อังกฤษก็พูดจาขายเบี่ยงอยู่เสมอมา ไทยจึงปฏิเสธและเลิกลมความคิดที่จะยกไปช่วยอังกฤษรบพม่า ครั้นเมื่ออังกฤษเสร็จการสงครามแล้ว เบอร์นีย์ก็รับคำสั่งให้แจ้งให้รัฐบาลไทยส่งผู้แทนไปปรึกษากับชาห์หลวงอังกฤษที่อังวะ เพื่อรับทราบว่เมืองเมาะตะมะหรือเมืองใดเมืองหนึ่งควรเป็นของไทย เพราะในหนังสือสัญญานั้น อังกฤษได้ให้พม่ายอมรับคว่ช่วยว่า ไทยจะคงได้รับประโยชน์จากหนังสือสัญญานี้คว่อย่างมากที่สุด แต่ไทยปฏิเสธไปว่าไม่ต้องการ และไม่ปรารถนาจะมีส่วนเกี่ยวของในสัญญาที่อังกฤษทำกับพม่า สมเด็จพระยาคำรงฯ ทรงอธิบายถึง เหตุผลที่ไทยบอกปัดคำเชิญของอังกฤษไปว่า

^๑ ม.จ. สิบพันพารเสนอ โสณกุล, หน้า ๓๓ - ๓๔

^๒ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า ๓๒๔

"...มิใช่เพราะไม่รู้จักประโยชน์ที่แท้จริงของฝ่ายไทย คังเบอร์นี่เข้าใจ การทิ้งปวงคงจะไต่ปรีกษาหารอกันในคณะรัฐบาล เห็นเป็นการยุติว่า ถ้าหากไทยมีความปรารถนาจะไต่เขตแดนของพม่าในครั้งนั้น ก็จะต้องร้องขอจากอังกฤษ อังกฤษก็คงจะขอเอาเมืองไหน เป็นของแลกเปลี่ยนตอบแทน ความข้อนั้นฝ่ายไทยเพิ่งรู้แน่เมื่อเบอร์นี่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ก็และเมืองไหนนั้น ไทยไต่ลงไปอยู่ปกครองเป็นของไทยแล้ว ทั้งอยู่ติดต่อกับแดนเมืองนคร เมืองสงขลา ไปมากไต่โดยง่าย ส่วนเมืองเมาะตะมะ เมืองทวาย และเมืองมะริคอยู่ห่างไกล โดยอังกฤษจะยอมยกให้ทั้งนั้น หรือแต่เมืองใดเมืองหนึ่ง ไทยก็จะต้องเขาไปปกครองคนชาติอื่นอยู่ ทามกลางระหว่างแดนอังกฤษฝ่าย ๑ แดนพม่าฝ่าย ๑ คงจะมีความลำบากในวันหน้างกว่าจะเป็นประโยชน์ แทจริงประโยชน์ที่ฝ่ายไทยต้องการ เป็นข้อสำคัญทางเมืองพม่า ก็คือจะไม่ให้พม่ามีที่มั่นสำหรับมาตีเมืองไทยตั้งแต่ก่อน ถ้าเมืองเหล่านั้นชาติจากเขตของพม่า ถึงจะตกเป็นของอังกฤษ ก็เป็นประโยชน์แก่ไทยเหมือนกัน คงเป็นควยคิดเห็น คังกล่าวมานี้ จึงไต่ยุติว่าเอาเมืองไหน ไต่ดีกว่าจะเอาไปแลกเปลี่ยนกับหัวเมืองขึ้นของพม่า ข้อที่ไม่ยอมเกี่ยวของควยในหนังสือสัญญาที่อังกฤษทำกับพมานั้น คิคคู้ ก็พอแลเห็นไต่เหมือนกันว่าเพราะเหตุไต่ เพราะถ้าไทยไปทำสัญญาควย ผู้เกี่ยวของในสัญญานั้น ก็จะเป็น ๓ พวกควยกัน คือ อังกฤษ ไทย และพม่า ถ้าวันหน้าพมาก่อการร้ายแก่ไทยอย่างไร ไทยก็จะต้องบอกกล่าวตออังกฤษก่อน ถ้าไทยไปทำอะไรแก่พม่าโดยพลการแมคัง เซนแดงกองอาทมาทเขาไปตรวจตระเวณคานทางคัง เคยทำมาแต่ก่อน อังกฤษก็จะว่าไทยไม่ประพฤติตามสัญญา คงจะเห็นว่าเสมือนหนึ่งจะยอมให้อังกฤษเป็นผู้ว่ากล่าวอยู่ในระหว่างไทยกับพม่า จึงไม่ยอมเกี่ยวของควยในสัญญาที่ทำกัน...."

เมื่อเบอร์นีเข้ามานั้น โปรคให้เขาเฝ้าอย่างแขกเมืองที่เคยทำมาแต่ก่อน และไต่ถวายเป็นอักษรสาสนของ มาร์ควิส เฮสติงส์ (Marquis Hastings) ซึ่งได้กล่าวแนะนำตัวเบอร์นีมาว่า

"...กะปิตัน หันตรี บารอนี่ เป็นขุนนาง ได้ทำราชการฝ่ายตะวันออกข้างอินเดียมาหลายปีแล้ว เป็นคนรู้ เขาใจกิริยาอย่างธรรมเนียมชาวทวีปนั้นมาก เป็นคนรู้จักขุนนางของท่านที่สูงที่สุดหลายท่าน เป็นคนว่า เจ้าเมืองนคร เมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า และบรรดาขุนนางของเจ้าเมืองนี้ทั้งสิ้น..."^๑

ในชั้นแรก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ไม่โปรดที่จะให้รับทำหน้าที่สื่อสัญญา จะโปรดแต่เป็นทางไมตรีกันเหมือนอย่างเมืองญวน แกรงกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง เจ้าพระยาบวรฯ ทั้ง ๔ คนนี้ ได้กราบทูลว่า "อังกฤษมาขอทำสัญญาถึง ๒ ครั้งแล้ว ถ้าไม่รับทำหน้าที่สื่อสัญญาด้วย ก็เห็นจะไม่ได้เป็นไมตรีกัน ทูตกลับไปแล้ว ก็คงจะหาเหตุผลพาโลดต่าง ๆ ควบเขตแดนอังกฤษติดต่อกันไกลเคียง เขามาทั้งทางทะเลและทางบก แล้วจะระวังยาก"^๒

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงเข้าพระทัยในความคิดและความรู้สึกของคนอังกฤษได้ดี เพราะทรงเคยพบครอเฟิตมาก่อน ครั้นเมื่ออังกฤษที่เอาพมามาตอนใต้ได้สำเร็จแล้ว เขตชายแดนของไทยและอังกฤษก็ประชิดกันเป็นครั้งแรก พระองค์ทรงเล็งเห็นได้ว่า แม้ไม่มีพระราชประสงค์จะเจรจากับอังกฤษอย่างเปิดเผย แต่การเจรจากับเบอร์นีในขณะนั้น ก็ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงเสียได้ จึงทรงเห็นด้วยกับคำแนะนำของพระราชวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ คำรัสสั่งให้เสนาบดีดำเนินการเจรจาทวิภาคีกับเบอร์นี

^๑ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒, หน้า ๔๔ - ๔๕

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓, (พระนคร: ร.พ. พระจันทร์, ๒๔๗๔) หน้า ๓๐

การเจรจาทำสนธิสัญญา

ปรากฏจากการเจรจากันครั้งนั้นว่า อังกฤษต้องการได้เสรีภาพในการค้ามากขึ้นเป็นสำคัญ ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมลายู อังกฤษกล่าวหาว่า ตนไม่ประสงค์จะครอบครอง ทั้งสัญญาว่าจะไม่ทำดั่งนั้นเป็นอันขาด ถ้าไทยจะให้สัญญาเช่นเดียวกันว่าจะไม่รุกรานรัฐในมลายู แต่ถ้าไทยปฏิเสธและยังขึ้นทိုင်กันจะส่งกองทัพเขาไปอีก อังกฤษก็จะถือว่า เป็นการขัดขวางต่อการค้าและรบกวนความสงบของดินแดนอังกฤษ ซึ่งจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อสัมพันธภาพอันดีระหว่างประเทศทั้งสองควย ถ้าหากไทยยินยอมอังกฤษก็จะคอยดูแลมิให้พลเมืองมลายูไปรบกวนสันติสุขของไทย พร้อมกันนั้น เบอริงก็ไต่ถามขอเสนอ ๓ ข้อ ให้ฝ่ายไทยพิจารณา คือ

๑. เนื่องจากอังกฤษได้รับมอบสิทธิเหนือรัฐเประและเซลังอร์ อันตกทอดมาจากฮอลันดา เมื่อฝ่ายนั้นถอนตัวออกไป เพราะฉะนั้นรัฐบาลอังกฤษจึงไม่อาจอนุญาตให้ไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับในรัฐทั้งสองได้

๒. ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยจะทรงยินยอมอนุญาตให้เจ้าเมืองไทรบุรีกลับคืนสู่บ้านเมืองของตนได้ พร้อมทั้งปลดปล่อยครอบครัวและญาติพี่น้องของเจ้าพระยาไทรบุรี และสัญญาว่าจะถอนกองทัพไทยออกไปจากเมืองไทรบุรี โดยจะไม่กลับไปทำอันตรายต่อเมืองนั้นอีก รัฐบาลอังกฤษก็ให้คำมั่นว่าจะไม่ยึดครองเมืองไทรบุรี ทั้งสัญญาว่าจะบังคับให้เจ้าเมืองไทรบุรีส่งบุหงามาตีให้แก่ไทยทุก ๓ ปี รวมทั้งเงินปีละ ๔,๐๐๐ เหรียญ โดยผ่านทางเจ้าพระยานคร ฯ

๓. ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงให้คำมั่นว่า จะไม่ส่งกองทัพและพลเมืองของพระองค์ไปทำอันตรายเมืองกลันตันและตรังกานู รัฐบาลอังกฤษก็สัญญาว่าจะไม่ไปครอบครองรัฐทั้งสอง หรือขัดขวางมิให้เจ้าเมืองของรัฐทั้งสองส่งบุหงามาตีให้

แก่ไทยตามธรรมเนียม^๑

ต่อมา เสนาบดีฝ่ายไทย ก็ได้มีหนังสือตอบบันทึกของเบอร์นี โดยชี้แจงถึงสถานะของเมืองกัณฑ์ตันและตรังกานูว่า เป็นประเทศราชของไทยมานานแล้ว ทั้งไทยก็ได้ให้ความคุ้มครองและความเมตตาปราณีมาตลอดเวลา คงจะไม่ทำสิ่งใดอันเป็นการประทุษร้ายต่อไทยเช่นไทรบุรี ส่วนรัฐเซลังงอร์และเประนั้น เท่าที่ทราบมา ก็มีไคเคยเป็นเมืองขึ้นของชาติไคมาก่อน เมื่อเประเข้ามาสวามิภักดิ์ส่งคนไม่เงินทอง รัฐเซลังงอร์กลับกระทำการลอบหลอไทยด้วยการยกทัพไปยึดปากน้ำเมืองเประไว้ อันเป็นการขัดขวางต่อการค้าและการคมนาคมของประชาชน เพราะฉะนั้น ไทยจึงจำเป็นต้องยกทัพไปปราบปราม ส่วนที่อังกฤษจะป้องกันมิให้เซลังงอร์มาตีเประอีก ถ้าทำเช่นนั้นได้จริง ไทยก็จะไม่ส่งกองทัพไปเหมือนกัน แต่จะยังคงสงวนสิทธิที่จะแต่งตั้งเจ้าเมืองเประ เช่นที่ไคปฏิบัติคือประเทศราชทั้งหลาย ส่วนรัฐมลายูอื่น ๆ นั้น ถ้าไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับไทย และทำการค้าอย่างซื่อตรง ไทยก็จะไม่ทำอันตราย แม้จริงไทยไม่เคยคิดจะเอาแผ่นดินของชาติอื่น แต่ถาชาติไคมายุ่งเกี่ยว ถูกถูก หรือทำอันตรายต่อแผ่นดินของไทย ไทยก็จำต้องตอบแทน ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทรนั้น ไทยได้ปกครอง ทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลตลอดมาเป็นเวลานานแล้ว จนมาถึงสมัยคนกูปะแงร์นั้น แต่คนกูกลับไม่เคารพนบนอบต่อไทย ลอบไปติดต่อกับพม่าชาติก เมื่อฝ่ายไทยเรียกตัวเขาไปตักเตือนว่ากล่าว ก็กลับขัดขืน อันเป็นการแสดงวาทิครายต่อไทย ถ้าปล่อยให้คงอยู่ในเมืองไทรต่อไป ก็คงจะต้องทำตัวเป็นศัตรู ไทยจึงจำต้องปราบปราม หลังจากนั้นคนกูปะแงร์นยังได้คิดร้ายต่อไทยหลายครั้ง เช่น ขอความช่วยเหลือไปยังพม่า เป็นต้น

^๑ Henry Burney, The Burney Papers. Vol. I, Pt. I, Memorial from Capt. H. Burney to the Ministers of the King of Siam, 13 Feb, 1826. pp. 167 - 169.

ซึ่งเท่ากับเป็นการแสดงว่า ไม่คิดจะกลับมาอยู่เมืองไทรบุรีอีก แต่ไทยก็สู้ทำเฉยเสีย การตั้งนับรรคาผู้ใหญ่ในเมืองไทรบุรีทราบดี และไม่เห็นชอบด้วยกับการกระทำของเจ้าเมืองไทรบุรี อังกฤษคิดนึกทีไปเข้าข้างเจ้าเมืองไทรบุรี ถ้าหันมาเป็นมิตรกับไทย กลับจะไต่ประโยชน์มากกว่าหลายเท่า เพราะไทยจัดการปกครองเมืองไทรจนเป็นที่เรียบร้อย อังกฤษก็จะสามารถไปติดต่อค้าขายเช่นแต่ก่อนได้ เพราะฉะนั้น ในส่วนข้อที่เบอร์นีขอให้เจ้าพระยาไทร กลับคืนมาปกครองบ้านเมืองตามเดิมนั้น ไทยไม่อาจปฏิบัติตามได้ และขอร้องให้อังกฤษเลิกถามความคืบหน้าเสีย^๑

แต่เบอร์นีคงพยายามโน้มน้าวจิตใจเสนาบดีฝ่ายไทยให้คล้อยตามความประสงค์ของตน โดยอ้างคุณความดีของเจ้าพระยาไทรบุรี ในการช่วยไทยทำสงครามกับพม่าแต่ก่อน นอกจากนั้น ยังได้พูดถึงสิทธิของอังกฤษเหนือเมืองเประอีก^๒ ซึ่งทางฝ่ายไทยก็ได้โต้ตอบว่า อังกฤษเห็นแต่สิ่งที่ดีของเจ้าพระยาไทรบุรี แต่มองไม่เห็นความผิด เรื่องการช่วยป้องกันเมืองกลางแต่ก่อนนั้นเป็นของธรรมดา เพราะเป็นธรรมเนียมของประเทศราช ถ้าไทยจะสั่งให้ทำอะไรก็ต้องปฏิบัติตามอยู่แล้ว ส่วนเรื่องเมืองเประนั้น ไทยก็รับว่าจะไม่ไปตีเประอีก แต่ขอให้อังกฤษเป็นเจ้าของเประมาก่อนนั้น ไทยไม่ทราบ ถ้าเประเคยเป็นของฮอลันดา เจ้าเมืองเประก็น่าที่จะบอกกับไทยก่อน เมื่อเประมาอ่อนน้อม ไทยก็ยอมจะต้องให้ความคุ้มครอง แท้จริงเประเคยเป็นของไทยมาก่อนที่จะติดต่อกับอังกฤษ ขอน้อ อาจได้รับการยืนยันจากชาวยุโรปและมลายูทั่วไป เมื่อระสากากเป็นของฮอลันดา ฮอลันดากับไทยก็คงไปมาค้าขายกันเป็นปกติ ฮอลันดาเองก็ไม่เคยอ้างว่าเป็นเจ้า

^๑ เรื่องเดียวกัน, Vol. I, Pt. II, Reply of the Ministers of the King of Siam to Burney's Memorial pp. 229 - 232.

^๒ เรื่องเดียวกัน, Memorial from Captain Burney to the Ministers of the King of Siam, 28 march, 1826, pp. 245 - 247.

ของประ เภรยาประ เป็นผู้แต่งตั้งทูตนำดอกไม้เงินทองมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยด้วยใจสมัครเอง?

เมื่อเบอร์นีเห็นว่าข้อเสนอของเขาในเรื่องเมืองไทรบุรีนั้น ไม่มีทางเป็นไปได้ จึงไม่พูดเรื่องเราไทยอีกต่อไป เพราะเล็งเห็นว่า รั้งแต่จะทำให้ความประสงค์อย่างอันพลอยเสียไปด้วย ดังนั้น การเจรจาจึงคอยร่าบรื้นขึ้น และดำเนินไปอย่างรวดเร็วยิ่ง เบอร์นีนำร่างฉบับแรกเสนอต่อเสนาบดีฝ่ายไทย เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๒) หลังจากที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบางประการ ร่างสัญญาฉบับที่ ๒ ซึ่งมีต้นฉบับเป็นภาษาไทย แล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษ ก็แล้วเสร็จ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม มีข้อตกลงทั้งหมด ๑๐ ข้อด้วยกัน โดยไม่รวมเอาข้อที่อังกฤษเรียกร้องให้เจ้าพระยาไทรบุรีไต่กลับมามานเมืองของคนอยู่ควย แต่เบอร์นีก็นำข้อเสนอเพิ่มเติมให้ไทยลดหย่อน ว่าจะให้เสรีภาพแก่ครอบครัวและมิตรสหายของเจ้าพระยาไทร จะแต่งตั้งชาวมลายูเป็นผู้ปกครองเมืองไทรบุรี จะถอนทหารออกไปจากเมืองนั้น และสถาปนาสัมพันธภาพใหม่ต่อกันตั้งเดิม ส่วนอังกฤษก็สัญญาว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับเจ้าพระยาไทรบุรี หรืออนุญาตให้เจ้าพระยาไทรและพรรคพวกเขาไปเกี่ยวข้องกับเมืองไทรบุรี^๒

ในที่สุด สนธิสัญญาฉบับแรกระหว่างไทยกับอังกฤษ ก็ได้รับการลงนามเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๔ กล่าวโดยทั่วไปแล้ว สนธิสัญญาฉบับนี้ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๔ ข้อ มีใจความที่กล่าวถึงหัวเมืองในมลายูเพียงข้อ ๑๒, ๑๓ และ ๑๔ แต่ไทยก็ประสบความสำเร็จในการ ชักจูงให้อังกฤษยอมรับ ความเป็นเจ้าประเทศราช

^๑ เรื่องเดียวกัน, Reply from the Ministers of the King of Siam

to Burney's Memorial 19 April, 1826, pp. 260 - 262.

^๒ เรื่องเดียวกัน, p. 319

ของไทยเหนือดินแดนในแหลมมลายูทางตอนเหนือได้เป็นครั้งแรก โดยฝ่ายเขมรนี้ ก็เชื่อว่าตนมิได้ยอมรับโดยตรง จะเห็นได้จากข้อความอันกำกวมในมาตราที่ ๑๒ ที่กล่าวถึงเมืองกลันตันและตรังกันว่า "เมืองไทยไม่ไปชักขวางทางค้าขาย ณ เมือง ตรังกานู] ให้ลูกค้าพวกอังกฤษได้ไปมาค้าขาย โดยคลองสะควกหัวน้ำ เหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนรบกวนเมือง ตรังกานู] ้วยการชิงโคะ๑ กลันตัน]"

แต่ในมาตราที่ ๑๓ อันมีชื่อเสียงนั้นไทยเป็นฝ่ายได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยสามารถทำให้ฝ่ายอังกฤษต้องยอมรับรองสิทธิอันถูกต้องของไทยเหนือเมืองไทรบุรีอย่างเป็นทางการ กล่าวคือ

"ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรข และไพร่พลเมือง ๆ ไทรข แลคนเมืองเกาะหมากเมืองไทรขจะได้อไปมาค้าขายอย่างเดิม แล

โคะ
กระปือ
เปก
โก
ปลา

เข้า เปลือก] ซึ่งเป็นเสบียงอาหารไพร่พลเมือง เมืองเกาะหมาก แลกำนันในเมืองเกาะหมาก ต้องการจะซื้อแต่เมืองไทรข ไทยไม่เรียกภาษี แลปากน้ำคลองโคโค ๆ ที่เมืองไทรข ไทยไม่ตั้งด่านขาค ไทยเรียกเอาจังกอบภาษีตามสมควร ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยานครฯ กลับออกไปแต่กรุง จะปล่อยครอบครัวชาวท้าวคน

๑ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ สำเนาหนังสือสัญญากรุงเทพฯ ทำต่อ กรุงอังกฤษ จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๘) ในหอพระสมุดวชิรญาณ พระนคร

ของพระยาไทรยคนเก่า ให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกฤษสัญญาต่อไทยว่าไม่
 ต้องการเอาเมืองไทรย อังกฤษไม่รบกวณไทรย แลไม่ให้พระยาไทรยคนเก่า
 กับชาวไพร่ของพระยาไทรยคนเก่าไปรบกวณทำอันตรายสิ่ง ^{หนึ่ง}ใด] ณ เมือง
 ไทรย และเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทรย แลอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้
 พระยาไทรยคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรยคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะ
 หมาก ^{เมืองไทรย} ^{เมืองประ}] ถ้าอังกฤษไม่ให้พระยาไทรยคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตาม
^{เมืองสลาหงอ}
^{เมืองพมา}

สัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีเข้า ^{เปลือก} ^{สาร}] ที่เมืองไทรยเหมือนแต่ก่อน
 อังกฤษสัญญาว่า ^{ไทย} ^{แขก}] ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมาก จะมาอยู่เมืองไทรย
^{จีน}

อังกฤษไม่ห้ามปราม^๑

จะเห็นได้ว่า นอกจากจะยอมรับความเป็นเจ้าของเมืองไทรบุรีแล้ว
 อังกฤษยังผูกพันตนเอง ด้วยการรับสัญญาว่าจะคอยดูแลมิให้เจ้าพระยาไทรบุรี
 และพรรคพวกมารบกวณเมืองไทรบุรี อันจะกลับเป็นประโยชน์ต่อไทยอย่างยิ่ง
 ในภายหน้า ส่วนในข้อที่เกี่ยวกับเมืองประนั้น มีปรากฏในมาตราที่ ๑๔
 คือ

“ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่า ให้พระยาประครองเมืองประตามใจ
 พระยาประ ถ้าพระยาประจะถวายดอกไม้ ^{ทอง} ^{เงิน}] ณ กรุงเทพฯ ตามแต่ก่อนก็
 ตามใจพระยาประ อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระยานครฯ จะใช้ ^{ไทย} ^{แขก} ^{จีน}] คนฝ่าย

ไทยลงไปเมืองประโคนคี ๕๐ } คน ถ้าพระยาประจะใช้ศรีทวันกรมการ คนฝ่าย
๕๐ }

เมืองประมาหาเจ้าพระยานคร ฯ อังกฤษไม่ห้ามไทย อังกฤษไม่ยกกองทัพไป
เบียดเบียนรบกวนคนเมืองประ อังกฤษไม่ให้เมืองสลาหองมารบกวนเมืองประ
ไทยก็ไม่ไปรบกวนเมืองสลาหอง การซึ่งสัญญาเมือง ไทรย ๒ ข้อนี้ ทอเมื่อเจ้า
ประ

พระยานคร ฯ กลับออกไปแต่กรุง จึงจะไต่จัดแจงตามสัญญา"^๑
เบอร์นี่เชื่อว่า ข้อความดังกล่าวในมาตราที่ ๑๔ นี้ จะเป็นการรับรอง
เอกราชของประ ถึงแม้ว่าพระยาประจะได้รับอนุญาตให้ส่งเครื่องราชบรรณาการ
ไปให้ไทยก็ตามแต่ใจ แต่ไทยก็มั่นใจว่าประคงจะไม่ทำดังนั้น เป็นอันว่า คอจาก
นี้ไป ประก็เป็นอิสระจากกรุงเทพ ฯ โดยสมบูรณ์

เวลา ไต่พิจารณาสนธิสัญญาเบอร์นี่ไว้ว่า "ลักษณะอันพิเศษอย่างหนึ่งใน
สนธิสัญญาระบับนั้น ก็คือความเสมอภาคอย่างเต็มที่ของทั้งสองฝ่ายในทุก ๆ ข้อ"^๒
กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายต่างก็ยอมรับผิดชอบเท่า ๆ กัน ทั้งโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์
ก็มีเหมือน ๆ กันอีกด้วย นอกจากนี้ไทยได้ทำสนธิสัญญาเพิ่มเติมว่าด้วยการพาณิชย์
โดยเฉพาะ อีก ๖ ข้อ กล่าวคือ ทางฝ่ายไทยยอมยกเลิกการเก็บภาษีอื่น ๆ จาก
ชาวอังกฤษที่จะเข้ามาค้าขาย จะเก็บเฉพาะภาษีปากเรือ ไทยตกลงจะไม่ส่งชาว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ เรื่องเดียวกัน

๒ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824 - 1851 (New York :

J.J. Augustin Incorporated, 1957) p. 120, "One outstanding fact about the treaty was its absolute reciprocity on every point."

ออกไปขายต่างประเทศ เพราะข้าวเป็นอาหารประจำของคนไทย ซึ่งในเวลานั้น ยังไม่สามารถปลูกให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศได้ และไต่ถามความตกลงกันในเรื่องปลี๊กยออื่น ๆ อีก ที่ปรากฏในจดหมายเหตุคือ

๑. ไทยยอมปล่อยชาวเมืองมะริค และตะนาวศรี ที่พระยาชุมพร ไปกวาด มา คืนกลับบ้านเมือง ฝ่ายอังกฤษก็ปล่อยชาวเมืองชุมพรที่จับไว้

๒. ไทยยอมรับรองการเซาเกาะป็นังและดินแดนที่เรียกว่า สมารังไพร (Province Wellesley) ตามสัญญาที่ไต่ทำกับเจ้าพระยาไทร ให้เจ้าพระยานคร ๗ ทำหนังสือสัญญากำหนดเขตแดนกับเจ้าเมืองป็นังในเวลานั้น

๓. ในหนังสือสัญญาระหว่างอังกฤษกับพม่านั้น อังกฤษกำหนดให้พม่าทำสัญญาขอหนึ่งว่า ไทยเป็นพวกเดียวกับอังกฤษ พมายอมสัญญาว่า ทอไปจะไม่มารบกวนเขตแดนไทยเป็นอันขาด

สนธิสัญญาที่สำเร็จลงไ้คราวนี้ แม้ว่าเหตุผลส่วนใหญ่จะเนื่องมาจากการรักษาน้ำใจของอังกฤษไว้ แต่คุณลักษณะของเบอร์นีเอง ก็มีสวนสำคัญเหมือนกัน การรู้จักโอนอ่อนผ่อนตามไม่เรียกรองเอาแต่ผลประโยชน์ฝ่ายเดียว ทำให้เป็นที่พอใจของเสนาบดีฝ่ายไทย นอกจากนั้นเบอร์นียังเป็นนักการทูตที่ดี กล่าวคือ "เขาชมมากกว่าติ ติคกับนักการทูตตะวันตกส่วนมากที่มาเมืองไทยในรัชกาลนั้น"^๒ เบอร์นีอยู่ในกรุงเทพฯ ๗ ไต่ ๘ เดือน ถึงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ก็กราบถวายบังคมลากลับไป โดยสัญญาว่าจะกลับมาแลกเปลี่ยนหนังสือกับเจ้าพระยานคร ๗ ที่เมืองศรีวิชัย สนธิสัญญา

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติคอนค่าน่า, หน้า ๓๐

^๒ Vella, p. 121, "He praised more, and criticized less, than any other Western diplomat who came to Siam during the reign."

เบอร์นีได้รับสัตยาบันจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเคีย เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ.
๒๓๗๐^๑ (ค.ศ. ๑๘๒๗)

ปฏิกริยาตอบสนองสัญญาเบอร์นี

สนธิสัญญาเบอร์นีได้รับการต้อนรับต่าง ๆ กันจากชาวอังกฤษ สำหรับ
รัฐบาลที่อินเคียนั้น รู้สึกพอใจและดูเหมือนจะเข้าใจถึงความพยายามอย่างยิ่งยวด
ของเบอร์นี ทั้งยังโคชมเชยในความระมัดระวังของเขาที่จะมิให้อังกฤษต้องตกเป็น
ฝ่ายเสียเปรียบไทย นอกจากนั้นยังเห็นว่า สนธิสัญญานี้เป็นข้อตกลงที่ดีที่สุดอันจะพึง
ทำได้ในเวลานั้น การที่อังกฤษหลีกเลี่ยงไม่รับรองสิทธิของไทยเหนือรัฐกตันตันและ
ตรังกานูโดยแน่ชัด ก็เท่ากับเป็นการให้โอกาสแก่อังกฤษ ที่จะเข้าเกี่ยวของหรือ
ขยับขยายอิทธิพลของตนเข้าไปในรัฐทั้งสองในเวลาต่อไป^๒

แต่ปฏิกริยาจากรัฐบาลและพสกนิกรประชาชนอังกฤษที่เกาะปีนังนั้น เป็นไป
อย่างตรงกันข้าม พูลเลอตันไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งมากต่อมาตราที่ ๑๓ ของสนธิสัญญา
เพราะเป็นการยอมรับอำนาจของไทยเหนือไทรบุรี เขาได้คำหนักการกระทำของ
เบอร์นีอย่างรุนแรง ในการที่ได้มอบความไว้วางใจให้แก่เจ้าพระยามนคร ๆ และ
ยอมเสียเปรียบไทยมากเกินไป โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับมลายู ซึ่งเขาถือว่า
เป็นความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ฝ่ายเบอร์นีก็โคคอบโต โดยอ้างคำสั่งของรัฐบาลที่
อินเคียที่สั่งให้คำนึงถึงการยอมประนีประนอมกับไทยมากกว่าเรื่องอื่น ทั้งจะเห็นได้
จากตอนหนึ่งของจดหมายจากผู้สำเร็จราชการอินเคียถึงรัฐบาลปีนัง ลงวันที่ ๑๓
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) สั่งว่า "...คุณลักษณะของคณะทูตในประการ

^๑ Kennedy, p. 112

^๒ Rupert Emerson, Malaysia : A Study of Direct and Indirect

แรก คือจักต้องให้ความเคารพยกย่องและประนีประนอม"^๑

เบอร์นีย์ยังได้กล่าวถึงมาตราที่ ๑๒ ของสนธิสัญญาว่า ได้ระบุถึงสิทธิของอังกฤษในอันที่จะคัดค้านการเข้าแทรกแซงของไทยในมลายู และว่า พูล เลอตันมิได้มองเห็นผลประโยชน์ของชอตกกลางทางการค้า ซึ่งหลังจากนั้นเป็นต้นไป พ่อค้าอังกฤษก็สามารถไปมาค้าขายอย่างอิสระเสรีในประเทศไทย โดยปราศจากอุปสรรคข้อขัดข้องใด ๆ อีก เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจกล่าววาทะทุกของเขาประสบความสำเร็จโดยสิ้นเชิงได้

นอกจากนั้น เบอร์นีย์ยังถูกโจมตีอย่างรุนแรงจากบรรดาพ่อค้าและข้าราชการอังกฤษในบีนัง ซึ่งมีความโกรธแค้นต่อ "การปฏิบัติอย่างพลอยปละละเลย" ของเบอร์นีย์ ต่อเจ้าพระยาไทรบุรี จนถึงกับมีการก่อตั้งกลุ่มผู้แอนตี้ไทยขึ้น และได้มีผู้ขอท้าววลกับเบอร์นีย์ ในระหว่างปีพ.ศ. ๒๓๖๘-๒๓๗๐ หนังสือพิมพ์ทั้งในบีนังและสิงคโปร์ต่างพากันลงบทความโจมตีสนธิสัญญาเบอร์นีย์กันอย่างขนานใหญ่ แต่สำหรับความรู้สึกของคนไทยนั้น สนธิสัญญาเบอร์นีย์เป็นความจำเป็นทางการเมือง และการที่ต้องยอมเสียเปรียบบางสิ่งบางอย่างไปบ้าง ก็เพื่อธำรงไว้ซึ่งเอกราชและสันติสุขของประเทศ^๒

สำหรับประเพณี ทั้งฝ่ายไทยและอังกฤษต่างก็ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน เจ้าพระยาบวรบุรี มักจะส่งคนของตนไปชักชวนพระยาประโชติสงครามบรรณาการให้แก่ไทย ทำให้อังกฤษไม่พอใจ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ นั้น พูล เลอตันจึงส่งกัปตัน เจมส์ โลว์ ไปยังประ โพรหมควยทหารซีปอย (Sepoy) ๔๐ คน ในฐานะตัวแทนพิเศษของเขา

^๑ Henry Burney, The Burney Papers. Vol I, Pt. III, Burney to Anderson, October 3, 1826, p. 495, "...the character of the mission must, we apprehend, be in the first instance entirely complimentary and conciliatory."

^๒ Vella, p. 121

หน้าที่ของโลว์ก็คือ "...ให้คำมั่นสัญญาต่อสุลต่าน เรื่องความสนับสนุนของอังกฤษ
 คนหาว่ามีตัวแทนของสยามในประหรือไม ถ้ามีก็ตัดเตือนให้ออกไปเสีย และให้
 คำแนะนำสุลต่านให้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแสดงความปรารถนาที่จะเป็นอิสระ
 จากสยาม"^๑ โลว์เป็นผู้นั่งอยู่ในกลุ่มแอนตี้ไทย เขาได้ชักชวนพระยาประไพ
 ปลดพวกหัวหนามลายูที่นิยมชมชอบไทยออกจากตำแหน่ง แล้วตั้งรัฐบาลใหม่หลังจาก
 นั้น เขาก็ทำสนธิสัญญากับสุลต่าน अबดุลลาห์ (Abdullah) เจ้าเมืองประ เมื่อวันที่
 ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๖๙ มีข้อความในมาตราที่ ๑๒ กล่าวพาดพิงถึงไทยว่า ตั้งแต่
 บัดนี้เป็นต้นไป เจ้าเมืองประจะไม่ส่งนุหิงมาศหรือเครื่องบรรณาการอื่นใดให้แก่
 พระเจ้าแผ่นดินไทย หรือให้แก่เจ้าเมืองขึ้นเมืองใดของไทยหรือราชาเซลังงอร์
 นอกจากนั้น จะไม่อนุญาตให้คณะทูตหรือกำลังจากพระเจ้าแผ่นดินไทย หรือเจ้า
 เมืองขึ้นของไทย รวมทั้งเซลังงอร์ เข้าไปในประ เพื่อจัดการเรื่องการเมือง
 หรือเขาเกี่ยวของในการปกครองของประ แต่ให้เสรีภาพในการค้าแก่ทุกประเทศ
 โดยมีข้อยกเว้นว่า จะเข้ายุ่งเกี่ยวทางการเมืองมิได้ ถ้าปรากฏว่าประถูกคุกคามด้วย
 กำลังจากประเทศใดก็ตามแล้ว เจ้าเมืองประจะขอความช่วยเหลือจากอังกฤษ^๒
 สนธิสัญญานี้ ก็เท่ากับเป็นการยืนยันสนธิสัญญาแอนเดอร์สัน (Anderson)

---

^๑ Kennedy, p. 114, *how's instructions were* "...to give the Sultan verbal promises of
 British support, to discover what Siamese agents were in Perak and warn
 them to leave, and to advise the Sultan to put in writing his wish to be
 independent of Siam."

^๒ Sir William George Maxwell and William Sumner Gibson, Treaties
 and Engagements Affecting the Malay States and Borneo. (London : Jas.
 Truscott & Son, 1924) pp. 24 - 25.

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) นั้นเอง ยิ่งกว่านั้น โล้วยังเข้าแทรกแซงใน
 กิจการภายในของเประ ควบการชักชวนพระยาเประให้ปรับปรุงการปกครอง
 เสียใหม่ ทั้งยังได้เข้าช่วยในการปราบปรามโจรสลัดจนสามารถจับอุทิน (Udin)
 หัวหน้าโจรสลัดได้ที่ป็นัง อุทินเป็นผู้ที่มีความสามารถคือเจ้าพระยานคร ๗ ควบ
 เหตุนั้น โล้วจึงส่งตัวอุทินไปให้เจ้าพระยานคร ๗ คัดสิน เจ้าพระยานคร ๗
 ไม่พอใจในการกระทำแบบกาวกายของอังกฤษ เพราะฉะนั้น เมื่อเบอร์นีกลับไป
 เมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง ในเดือนมิถุนายน ปี ๒๓๗๐ (ค.ศ. ๑๘๒๗)
 เพื่อแลกเปลี่ยนส่วยบ้านสนธิสัญญา เจ้าพระยานคร ๗ ก็ได้เจรจากับเบอร์นี
 อุทินมิได้เป็นโจรสลัด และคืนแดนที่เป็นกรณพิพาทกันอยู่ในขณะนั้น แท้จริงก็เป็น
 ของไทรบุรี หาใช่ของเประไม่ ยิ่งกว่านั้นยังได้ประกาศว่า สนธิสัญญาที่โล้วไป
 ทำกับเประเป็นโมฆะ เพราะขัดกับสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ความคิดเห็นตลอด
 จนเท่าที่ของเจ้าพระยานคร ๗ ครั้งนี้ ไทลวงรีไปถึงรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ทั้ง
 ยังได้รับรายงานของ เบอร์นี เป็นการยืนยันอีกด้วย ผู้สำเร็จราชการที่อินเดียจึง
 สั่งห้ามมายังรัฐบาลป็นัง มิให้เข้าแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐมลายู และ
 ให้ดำเนินการสอบสวนพฤติการณ์ของโล้ว ฝ่ายพลเรือต้นก็ไม่ยอมแพ ไทพยายาม
 ป้องกันโล้วอย่างเต็มที่ โดยอ้างแผนที่ซึ่งเบอร์นีไปทูลมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๖๘
 และแสดงวาทุเรา (Kurau) คืนแดนที่พิพาทกันอยู่ในอาณาเขตของเประ โดย
 มีแม่น้ำเกรียน (Krian) เป็นเส้นเขตแดนระหว่างเประกับสมารังไพร (Province
 Wellesley) นอกจากนั้นยังได้แสดงหลักฐานว่า อุทินเป็นโจรสลัดอย่างแน่นอน
 ในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ รัฐบาลที่อินเดียจึงยอมรับสนธิสัญญาของโล้ว
 อย่างไม่ก็ตาม สนธิสัญญาฉบับนี้ก็มีผลทำให้ไทยไม่ออกทะเลแถวช่องใน
 เประได้อีกต่อไป

Winstedt and Wilkinson, History of Perak. pp. 72 - 73

ผลของสนธิสัญญาเบอร์นีต่อเมืองไทรบุรี

ตามสัญญาข้อที่ ๑๓ เกี่ยวกับเมืองไทรบุรีนั้น จะเห็นได้ว่า อังกฤษได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเมืองไทรบุรีที่ปรากฏเป็นสัญญาเป็นครั้งแรก แต่ตามข้อตกลงที่อังกฤษจะตองเอาตัวเจ้าพระยาไทรไปจากเกาะปีนังนั้น ปรากฏว่าเกิดการขัดข้องขึ้น เพราะตั้งแต่เจ้าพระยาไทรหนีไปอาศัยอยู่กับอังกฤษ ได้พยายามชักชวนอังกฤษให้มาตีเมืองไทรบุรีคืนไปจากไทยเสมอ ครั้นไม่ได้รับความร่วมมือ ก็แต่งคนไปยุยงให้ราษฎรในเมืองกอกการกำเริบต่าง ๆ ฝ่ายอังกฤษที่เกาะปีนังก็อยากจะยกกองทัพมารบกับไทยที่เมืองไทรบุรี เมื่อไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลของตนก็ไต่ต้อนสนับสนุนการกระทำของเจ้าพระยาไทร เพราะเมื่อกอกการวนวายขึ้นในเมืองไทรบุรีแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้พวกราษฎรอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ในแดนอังกฤษมากขึ้น ทางราชการในเกาะปีนังก็เป็นแต่ห้ามปรามพอเป็นพิธี หาได้กวาดล้างจริงจังไม่ ต่อมาเมื่อรัฐบาลอังกฤษที่อื่นได้ทำสัญญากับไทยรับรองว่าจะเอาตัวเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น ครั้นถึงเวลาเขา เจ้าพระยาไทรกลับแต่งทนายความให้ฟ้องเจ้าเมืองปีนังกล่าวหาว่าทำให้อันตรายต่อชีวิตและเสียชื่อเสียง ภายหลังได้ทราบวา ศาลจะตัดสินความตามหนังสือสัญญา จึงอพยพหลบหนีไปอยู่ที่ตำบลบราวส (Bruas) ในเขตเประ อังกฤษ กองสงเรือรบไปจับจนเกิดต่อสู้กัน พวกเจ้าพระยาไทรถูกอังกฤษยิงตายหลายคน เจ้าพระยาไทรก็ถูกจับ และถูกควบคุมตัวไปไว้ที่เมืองมะละกา ซึ่งได้กระทำภายใต้เงื่อนไข คือ เจ้าพระยาไทรสัญญาว่า จะไม่ไปโจมตี รบกวณ หรือทำอันตรายต่อเมืองไทรบุรี หรือดินแดนอื่นใดที่เป็นของไทย โดยรัฐบาลปีนังจะจ่ายเงินเลี้ยงชีพให้ตอบแทนปีละ ๑๐,๐๐๐ เทริยญ ^๑

^๑ Henry Burney, The Burney Papers, Vol I, Pt. III, May to September, 1826, p. 473.

ส่วนทางเมืองไทรบุรีนั้น ปรากฏว่าเจ้าพระยานคร ๗ ไคลงไปจัดการปกครองดูแลเอง ตั้งแต่ไทยลงไปทีไคครั้งแรก เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ไทยกำลังคุมเชิงอยู่กับอังกฤษซึ่งสนับสนุนเจ้าพระยาไทรบุรี ครั้นเมื่อทำสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๓๖๕ กันแล้ว เจ้าพระยานคร ๗ จึงมอบหมายให้บุตร ๒ คน คือ พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) เป็นผู้รักษาเมือง มีพระเสนาบุชิต (บุช) น้องชายเป็นผู้ช่วย ในตอนแรกเหตุการณ์สงบเรียบร้อยดี แต่หลังจากนั้นไม่นาน ความยุ่งยากก็เกิดขึ้น อันสืบเนื่องมาจากการกระทำของพรรคพวกเจ้าพระยาไทรบุรี

การปราบปรามกบฏพวกเจ้าพระยาไทร ครั้งที่ ๑

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๓ (ค.ศ. ๑๘๓๐) ตนกูกูกิน หรือที่พวกเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่าตนกูกูเคน หลานเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) เป็นบุตรของตนกูกูรายา พี่ชายต่างมารดาของเจ้าพระยาไทร ซึ่งไคหนีไปอยู่ที่เกาะปีนังด้วยกัน ไคไปเที่ยวลอบเกลี้ยกล่อมบรรดาแขกเมืองต่าง ๆ เขาเป็นพรรคพวกเป็นอันมาก แล้วยกเขามาตีเมืองไทรบุรีไค เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๔ (ค.ศ. ๑๘๓๑) พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) ตลอดจนพวกไทยที่ลงไปอยู่เมืองไทรบุรี ต้องถอยมาตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองพัทลุง ครั้นเจ้าพระยานคร ๗ ไคทราบเรื่องก็มีใบบอกเข้ามายังกรุงเทพฯ แล้วตระเตรียมกองทัพจะยกไปตีเอาเมืองคืน โดยไคออกคำสั่งให้พระสุรินทรซึ่งเป็นข้าหลวงฝ่ายกรมพระราชวังบวร ๗ อยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เวลานั้น ลงไปเกณฑ์กองทัพเมืองสงขลาและหัวเมืองทั้ง ๗^๑ อันขึ้นแก่เมืองสงขลา

^๑ คือเมืองปัตตานีเดิม แต่ไคแยกออกเป็น ๗ หัวเมือง เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ เพื่อสะดวกในการปกครอง ไคแก่เมืองปัตตานี เมืองยี่ริง เมืองสายบุรี เมืองหนองจิก เมืองรามันท์ เมืองระแงะ และเมืองยะลา หัวเมืองทั้ง ๗ นี้ อยู่ในความดูแลของเมืองสงขลา

ไทยกมาสมทบช่วยกันตีเมืองไทรบุรี ผลจากการที่ไชยพระสุรินทรลงไปครั้งนี้ ได้กลายเป็นเหตุลุกลามใหญ่โตขึ้นในเวลาต่อมา อันมีชนวนมาจากความไม่ลงรอยกันระหว่างเจ้าพระยาบวร ๑ และพระยาสงขลา สมเด็จพระยาตากำรง ๑ ทรงสันนิษฐานสาเหตุที่ต้องไชยพระสุรินทรลงไปเกณฑ์ครั้งนี้ว่า

“...จะเป็นเพราะเจ้าพระยาบวร ๑ เข้าใจว่า พระยาสงขลาจะไม่ฟังบังคับบัญชา จึงต้องให้ชาหลวงกรุงเทพ ๑ ลงไปเกณฑ์ฝ่ายข้างพระยาสงขลา ก็คงเห็นว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นเพราะเจ้าพระยาบวร ๑ จัดการรักษาเมืองไทร ไม่ใช่เอง แล้วยังจะมาพาให้เมืองสงขลาต้องรับผิดชอบ ในการที่จะเกณฑ์ให้พวกแขกไปรบแขกด้วยกันอีก จึงอ้างเหตุอันใดอันหนึ่ง ส่งพระสุรินทรให้ลงไปเกณฑ์พวกแขก ๗ หัวเมืองเอาเอง”^๑ ปรากฏว่าพวกบริเวณ ๗ หัวเมืองพากันขัดขึ้น ก่อการกำเริบขึ้นทุกเมือง เว้นแต่เมืองยี่ริงซึ่งเจ้าเมืองเป็นคนไทย พระยาสงขลา (เซง) จึงมีใบบอกเขามากราบบังคมทูลกล่าวโทษพระสุรินทร ว่าลงไปกะเกณฑ์เอาเงินทองทรัพย์สินสมบัติของพวกแขก จึงได้เกิดความยุ่งยากขึ้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๑ จึงโปรดให้กองทัพกรุงเทพ ๑ ยกลงไปปราบ ๔ กอง มีพระยาตรึงฤทธิ์โกษา พระยาราชวังสัน พระยาพิชัยมรินทร์ และพระยาเพชรบุรี (สุข)^๒ คุมลงไปคนละกอง เมื่อกองทัพทั้ง ๔ กองยกลงมาถึงเมืองสงขลา ก็ทราบว่าเป็นเจ้าพระยาบวร ๑ ได้ยกลงไปปราบเมืองไทรบุรีแล้ว จึงแยกไปทางบริเวณ ๗ หัวเมืองเพื่อปราบปรามพวกที่ก่อกองกำเริบ แต่ปรากฏว่ากำลังที่ยกไปไม่พอ เนื่องจากพวกเมืองกลันตัน ครังกาญู ได้ยกขึ้นมาช่วยพวกกบฏ ทวยเหตุนี้จึงต้องมีใบบอกขอกำลังเพิ่มเติมเข้ามาอีก โปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค)^๓ ซึ่งว่าที่สมุหพระกลาโหมและ

^๑ กรมพระยาตากำรงราชานุภาพ, จดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนคำว่า หน้า ๓๔

^๒ ได้เป็นเจ้าพระยาบวรราชในรัชกาลที่ ๔

^๓ ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมมหาประยูรวงศ์ในรัชกาลที่ ๔

กรมทำเป็นแม่ทัพใหญ่ ยกกองทัพเรือตามลงไปอีกทัพหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม

พ. ศ. ๒๓๗๕ (ค. ศ. ๑๘๓๒)

ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยานคร ฯ เมื่อยกลงไปตีเมืองไทรบุรีนั้น ได้สู้รบกับพวกคนกูเอนเป็นสามารถ กองทัพไทยเขาล้อมพวกกบฏไว้ คนกูเอนกับพรรคพวกสู้ไม่ไหว ทั้งกำลังความสามารถในการรบก็ค้อยกว่า เห็นว่าจะหนีไปคงไม่พ้นจึงพากันฆ่าตัวตาย เจ้าพระยานคร ฯ เขาไปจัดการปกครองภายในเมืองไทรบุรีจนสงบราบคาบเป็นปกติก็ตั้งเกณฑ์แล้ว ก็ยกกองทัพไปสมทบกับกองทัพเมืองสงขลา เพื่อปราบปรามพวกบริเวณ ๗ หัวเมืองต่อไป เจ้าพระยานคร ฯ ใ้ค้ออกคำสั่งให้กองทัพเรือลงไปปิดปากน้ำเมืองปัตตานีไว้ เพื่อตัดกำลังมิให้ได้รับความช่วยเหลือจากหัวเมืองใกล้เคียง ครั้นเจ้าพระยาพระคลัง (ทิศ) ยกกองทัพจากกรุงลงไปถึง จึงให้เจ้าพระยานคร ฯ ยกทัพหนุนลงไปจากเมืองสงขลา กองทัพไทยทั้งหมดช่วยกันปราบปรามพวกกบฏ ๗ หัวเมือง จนเป็นที่เรียบร้อย ใ้ค้อำมาตย์เจ้าเมืองทั้งหลายที่ไปเข้ากับพวกกบฏเกือบหมด ทั้งยังสืบใ้ค้อความภายหลังอีกว่า พระยาگلันตัน (หลง นหมัก) ใ้ค้อให้พระยาบาโงย พระยาบานทเล น้องทั้งสอง คุณคนเมืองگلันตันขึ้นมาช่วยพระยาปัตตานีเป็นหลานเขย รบพุ่งกับกองทัพไทย และพระยาตรังกานูก็ใ้ค้อให้คนกูคาแระ เจะกูหลัน หวันกามา เจะสะมาแธ คุณกำลังมาช่วยพระยาปัตตานีควย เจ้าพระยาพระคลังปรึกษากับแม่ทัพนายกองทั้งปวง เห็นพร้อมกันว่า ควรจะยกกองทัพลงไปปราบปรามเมืองทั้งสองเสียในคราวเดียวกัน จะใ้ค้อเช็ดหลาบไมกล้าใ้ค้อความช่วยเหลือรวมมือกับพวกกบฏอีก ครั้นตกลงใจดังนั้นแล้ว ก็เตรียมจะยกค้อลงไปตีเมืองگلันตัน พระยาگلันตันใ้ค้อทราบข่าวเกรงกลัวค้อความผิด จึงใ้ค้อให้คนของต่นถ้อหนังสือขึ้นมาหาเจ้าพระยาพระคลัง ขอมรับสารภาพผิด แล้วสัญญาว่า จะส่งตัวพระยาปัตตานีซึ่งหนีไปอยู่ ณ เมืองگلันตันคืน

ให้แก่ไทย ทั้งจะขอเสียดาไถเมืองเป็นเงิน ๓๐,๐๐๐ เทริญู ค่าใช้จ่ายให้กองทัพไทยอีก ๒๐,๐๐๐ เทริญู รวมกันเป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ เทริญู เพื่อให้พินโทษที่ไคทำผิด เจ้าพระยาพระคลังก็ยินยอมตามขอกตกลงนี้

แต่ส่วนเมืองศรีลังกานั้น พระยาศรีลังกา (มหมัก) หนึ่งเฉยเสีย มิไคมาอ่อนน้อมเจ้าพระยาพระคลังจึงให้นายทัต มหาคเล็ก และขุนวิจิตรวาทิ ถือนั่งสือลงไปวากลาว พระยาศรีลังกาแห่แห่นับหนังสือตามธรรมเนียม แต่เมื่อทราบความในหนังสือแล้วก็บอกล่วงเสีย ไม่ออกมาวาระราชการหรือเจรจาด้วยแต่ประการใด เมื่อข้าหลวงทั้งสองไปตักเตือนเร่งรัด พวกกรมการเมืองก็บอกแต่ว่าพระยาศรีลังกาอยู่ป่วยอยู่ ข้าหลวงเห็นว่าจะคอยต่อไปอีกก็ไม่เกิดประโยชน์จึงพากันกลับไปเจ้าพระยาพระคลังปรึกษากับเจ้าพระยาบวรฯ เห็นตอกลงว่า ถ้าจะยกกลงไปที่เมืองศรีลังกา พวกชาวเมืองก็จะพากันแตกฉานซ่านเซ็นอพยพเข้าไปอยู่ในแดนอังกฤษ ถึงจะตีเมืองไคก็ไม่เป็นประโยชน์ ควบคุมเกือบเหมือนเมืองร้าง แต่พวกเมืองศรีลังกาในขณะนั้น ไคแตกกันเป็นสองพวกอยู่แล้ว เนื่องจากเมื่อ ๓ ปีก่อนนี้พระยาศรีลังกา (มังโซ) ซึ่งเป็นบิดาของพระยาศรีลังกา (มหมัก) เกิดรบพุ่งแย่งตำแหน่งเจ้าเมืองกับคนกูมา ฝ่ายไทยสนับสนุนชาวพระยาศรีลังกา (มังโซ) คนกูมาจึงต้องอพยพหนีไปอยู่เมืองลิงกา (Lingga) ซึ่งเป็นเขตแดนของฮอลันดา เจ้าพระยาพระคลังมองเห็นดูทางที่จะปราบปรามเมืองศรีลังกาโดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อไคแล้ว จึงให้หนังสือไปถามคนกูมาว่า ถ้าจะโปรดแต่งตั้งให้เป็นพระยาศรีลังกา จะรับจัดการให้เรื่องราวเรียบร้อยลงไคหรือไม่ คนกูมาก็รับจะทำราชการสนองพระเดชพระคุณ ทั้งเจ้าเมืองลิงกาซึ่งเป็นญาติกับคนกูมา ก็ไคมีหนังสือรับรองเข้ามาถวาย เจ้าพระยาพระคลังจึงมีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูล พระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบด้วย และโปรดให้มีทองคำส่งดอก
พระยาตรังกานู (มหมัก) ทรงแต่งตั้งคนภูมามาให้เป็นพระยาตรังกานูแทน เมื่อ
ชาวเมืองตรังกานูไต่ทราบข่าวการเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองใหม่ และกองทัพไทยยัง
ตั้งอยู่ ณ เมืองสงขลา ก็ไม่มีผู้ใดจะคิดต่อสู้ บรรดาเจ้าเมืองแขกที่เป็นกบฏ เช่น
พระยาสาयบุรี พระยารามันท์ พระยาระแงะ ก็ยอมเข้าสวามิภักดิ์โดยดี ทำให้
คนภูมามาสามารถเข้ามาปกครองเมืองตรังกานูได้อย่างราบรื่น ส่วนพระยาตรัง
กานู (มหมัก) นั้น อพยพมาอาศัยอยู่ที่เมืองกลันตันได้ ๓ ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม
เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๘๐ (ค.ศ. ๑๘๓๗) ๑

ไทยจัดการเรื่องเมืองกลันตันครั้งที่ ๑

นอกจากไทยจะต้องมีการระคายปราบปรามพวกกบฏเมืองไทรบุรีแล้ว
หัวเมืองประเทศราชมลายูอื่น ๆ ก็มักมีเรื่องวิวาทบาดหมางแย่งชิงความเป็น
ใหญ่ในพวกกันเองอยู่ตลอดมา เป็นเหตุให้ไทยต้องยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องกับคดี
ข้อพิพาท และจัดกิจการภายในให้สงบเรียบร้อยเป็นปกติ จะเห็นได้ว่า แม้ไทย
จะให้อิสระในการปกครองตนเองแทบทุกอย่างดังกล่าวมาแล้ว แต่ในบางครั้ง
พวกรัฐมลายูเหล่านี้ก็ประสบปัญหาซึ่งไม่อาจตัดสินด้วยตนเองได้ และต้องตกเป็น
ภาระของรัฐบาลไทยที่จะเข้าไปช่วยแก้ไขให้ลุล่วงไปโดยความดี ในบรรดาหัวเมือง
ที่กล่าวมานั้น นอกจากเมืองไทรบุรีซึ่งไทยเข้าไปจัดการปกครองดูแลเองแล้ว ก็
มีเมืองกลันตันซึ่งใกล้ชิดสนิทสนมกับไทยมากที่สุด ด้วยมีเรื่องที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง
ของเกือบตลอดเวลา สาเหตุสืบเนื่องมาจากความไม่ปรองดองกันในหมู่ญาติพี่น้อง
กล่าวคือ ตัวพระยากลันตันเป็นคนไม่มีบุตร พวกเชื้อสายเจ้าเมืองเวลานั้นก็มีน้อง

๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ, หน้า ๓๘

พระยากลันตัน ชื่อพระยาบาโงย และหลานอีก ๔ คน ซึ่งเป็นบุตรของพระยาบาโงย และรายนมูคา นัยว่าพระยากลันตันตั้งใจจะให้ตัววันสะนิ (ปากแดง) หลานคนหนึ่ง เป็นผู้สืบสกุลต่อไป เนื่องจากเป็นที่รักใคร่ไว้วางใจ ทั้งมีสติปัญญาดีกว่าคนอื่น ๆ แต่เมื่อพระยากลันตันถึงแก่อนิจกรรม พวกญาติวงศ์กลับไม่ปรองคอง / แกร่งแย่งกัน เป็นเจ้าเมือง เจ้าพระยานครฯ จึงให้พระเสนหามนตรี (นอยกลาง) บุตรคนที่สอง ลงไปจัดการไกลเกลี้ย พระเสนหามนตรีเห็นคุณนิยมนวันสะนิ (ปากแดง) จึงเจรจาทวนล้อมบรรดาพี่น้อง ให้พร้อมใจกันเลือกตัววันสะนิ (ปากแดง) เป็นพระยากลันตันและเพื่อจะจัดการทั้งหมดให้เรียบร้อย พระเสนหามนตรีจึงให้ตัววันสะนิ (ปากแดง) ทำตนไม่เงินทองเครื่องราชบรรณาการมอญให้พระยาบาโงยผู้เป็นอาว์ ตัววันมูสุ ผู้เป็นน้อง และตัววันปะสา ซึ่งเป็นบุตรพระยาบ้านทะเล คู่มเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ณ กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งตัววันสะนิ (ปากแดง) เป็นพระยาวิชิตภักดี ตำแหน่งเจ้าเมืองกลันตัน ทรงตั้งตัววันตอกายูที่เป็นพระยาสุนทรวิภัติศรีสุลต่านเคหความหารายา^๑ ตำแหน่งจางวาง ทรงตั้งตัววันยิกา พี่อีกคนหนึ่งเป็นตงกตรีอินคารา ทรงตั้งตัววันมูสุ ผู้น้อง เป็นรายนมูคา^๒ และพระราชทานเกียรติยศญาติชั้นผู้ใหญ่ของพระยากลันตันให้เป็นตงกทกทก แต่ส่วนพระยาบาโงยกับตงกปะสา ทาโคทรงแต่งตั้งให้มียศศักดิ์แต่อย่างใดไม่ ควบทั้งสองคนนี้มีความผิด เมื่อครั้งขึ้นมาช่วยพระยาปัตตานีสืบรบกับไทย ในครั้งแรก ทรงพระราชดำริจะให้ยึดเอาตัวไว้เสียทั้งสองคน หรือให้ยึดไว้แต่พระยาบาโงย ควบทรงระแวงว่าจะไปก่อการวุ่นวายขึ้นอีก แต่เจ้าพระยานครฯ อยากจะจัดการเรื่องเมืองกลันตันให้เป็นที่เรียบร้อย โดยเชื่อว่าพี่น้องปรองคองกันหมดแล้ว จึงขอรับ

^๑ เป็นเหตุให้ นายเกรแฮม เข้าใจผิดคิดว่าทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองกลันตัน ถึงสองคน (W.A. Graham, Kelantan : A State of the Malay Peninsula, p. 46)

^๒ คือตำแหน่งรัชทายาทในปัจจุบัน

พระราชทานตัวออกไปทั้งสองคน เมื่อพระยาบาโงยออกไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช
แล้ว ก็เลยหนีไปอยู่เมืองปะหัง นอกพระราชอาณาเขต แต่คนภูปะส้านั้นกลับไปอยู่
เมืองกลันตัน^๑

การปราบกบฏพวกเจ้าพระยาไทรครั้งที่ ๒

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ (ค.ศ. ๑๘๓๘) ได้เกิดความยุ่งยากขึ้นอีกครั้งหนึ่งใน
เมืองไทรบุรี สาเหตุเกิดจากตบฏมเหมัตตหัตถ์ ตบฏอับดุลละ หลานเจ้าพระยาไทรบุรี
(ปะแงร์บัน) ซึ่งได้หลบหนีไปเป็นโจรสลัดอยู่ในท้องทะเลทางทิศตะวันตก กลับยก
พวกเขามาคบคิดกับหัวมาลี^๒ ซึ่งเป็นหัวหน้าแขกสลัดอยู่ที่เกาะยาว แขวง เมือง
ภูเก็ท เทียวเกลี้ยกล่อมชักชวนผู้คนใหม่เข้ามาควยเป็นอันมาก แล้วยกเขามาตีเมือง
ไทรบุรี ในตอนนั้นเป็นระยะเวลาที่บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แถบหัวเมืองปักษ์ใต้
เช่น เจ้าพระยาบันคร ๖ และพระยาสงขลา เป็นต้น พวกเขามาอยู่ในกรุงเทพฯ
เพื่อช่วยงานพระเมรุ ถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระศรีสุลาไลย พระราชชนนี
พันปีหลวง พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) เจ้าเมืองไทรบุรี กับพระเสนานุชิต (นุช)
ปลัดเมือง เห็นว่าเหลือกำลังที่จะรักษาเมืองไว้ จึงถอยไปตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองพัทลุง
แล้วมีหนังสือบอกเขามายังกรุงเทพฯ

ฝ่ายตบฏมเหมัตตหัตถ์ ตบฏอับดุลละ และหัวมาลี ครั้นตีได้เมืองไทรบุรี
แล้วก็มีใจกำเริบ เพราะรู้แนวข้าราชการผู้ใหญ่ส่วนมากไม่อยู่ จึงยกพวกเข้าตี

^๑ พงสาวดาร เมืองกลันตัน, ในหนังสือเทศาภิบาล เล่ม ๒, ร.ศ. ๑๒๕,

^๒ Captain Sherard Osborn, Quedah. (London : Longman, 1857)

เมืองศรีซึ่งเป็นเมืองขึ้นเมืองนครศรีธรรมราช ได้อีกเมืองหนึ่ง ให้หัวมาลื้ออยู่
 รักษาไว้ แล้วยกขามแหลมมลายูเพื่อจะเข้าที่เมืองสงขลาต่อไป นอกจากนั้นยังได้
 ให้คนไปเกลี้ยกล่อมพวกบริเวณ ๗ หัวเมือง จะให้ยกการกำเริบขึ้นอย่างคราวก่อน
 เมื่อชาวหลวงรู้เขามาถึงกรุง ฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ จึงโปรดให้
 ราชการหัวเมืองปักษ์ใต้รีบกลับออกไปรักษามันที แมกระนั้นก็ยังทรงพระ
 วิคกอยู่ ควบคราวหลังพวกกบฏเข้ามาที่ไคถึงเมืองศรี และเข้าประชิดเมือง
 สงขลาซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่ เกรงพวกแขกแถบหัวเมืองชายทะเลคานในอันมีเมือง
 ศรีกันยา กลันตัน และบริเวณ ๗ หัวเมือง เป็นต้น จะพลอยกระด้างกระเดื่องขึ้น
 จึงโปรดให้จัดกองทัพใหญ่ยกออกไปจากกรุงเทพฯ ฯ เหมือนอย่างที่เคยโปรดให้
 เจ้าพระยาพระคลังยกออกไปเมื่อคราวก่อน เป็นแต่เปลี่ยนให้พระยาพิพัฒน์รัตนราช
 โกษา (ทัต บุนนาค)^๑ ตำแหน่งจางวางพระคลังสินค้าเป็นแม่ทัพ เจ้าพระยา
 ยมราชเป็นทัพหน้า ยกออกไปยังเมืองสงขลา^๒

ส่วนเจ้าพระยามคร ฯ เมื่อกลับไปเมืองนครศรีธรรมราชแล้วก็เกณฑ์
 ผู้คนจากเมืองนคร ฯ และเมืองพัทลุง ให้พระยาภักชิเบศร์ (แสง) เจ้าเมืองไทร
 บุรี พระเสนานุชิต ปลัดเมือง และพระวิจิตรสรไกร ยกลงไปเมืองไทรบุรีคืนจาก
 พวกกบฏ ครั้นพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ ยกกองทัพไปตั้งอยู่ ณ เมืองสงขลา ก็ได้ทราบ
 พระยาไทรบุรี พระเสนานุชิต และพระวิจิตรสรไกรที่เมืองไทรบุรีคืนได้แล้ว ในปลาย
 ปี พ. ศ. ๒๓๘๑^๓

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการปราบกบฏเมืองไทรบุรีทั้งสองครั้ง (พ. ศ.
 ๒๓๗๓, ๒๓๘๑) นั้น อังกฤษได้เข้าช่วยเหลือไทย ควบการส่งเรือรบมาปิดล้อมบริเวณ

^๑ ได้เป็นเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ในรัชกาลที่ ๔.

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ หน้า ๑๘๖ - ๗

^๓ พงศาวดารเมืองไทรบุรี, ใน, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒)

ปากน้ำเมืองไทรบุรี เพื่อป้องกันมิให้พรรคพวกเจ้าพระยาไทรได้รับการช่วยเหลือจากที่อื่นได้ การกระทำเหล่านี้เป็นการปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสนธิสัญญาเบอร์นี ปี พ.ศ. ๒๓๖๕ แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากชาวอังกฤษในเกาะปีนัง ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความเห็นอกเห็นใจและเขาข้างเจ้าพระยาไทร

อย่างไรก็ตาม ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๘๒ (ค.ศ. ๑๘๓๙) เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ลมป่วยและถึงแก่อสัญกรรม เจ้าพระยาบรมราชกับพระยาศรีพิพัฒน์ปรึกษากันเห็นว่าเมืองไทรบุรี เป็นเมืองทางไกลพระนครมาก พลเมืองนั้นแม้ในชั้นเดิมจะเป็นคนไทย แต่เมื่อมาถึงสมัยนี้คนมลายูคนไทยก็ปะปนกันจนไม่ทราบหรือสนใจในประวัติเดิมของตน และพูดภาษามลายูเป็นพื้น ทั้งยังนับถือศาสนาอิสลามอีกด้วย ถ้าจะให้พระยาอภัยธิเบศร กับพระเสนาอนุชิตซึ่งเป็นคนไทยอยู่รักษาเมืองต่อไป ก็คงหนีไม่พ้นความยุ่งยากอันจะเกิดจากการสู้รบกับพวกบุตรหลานเจ้าพระยาไทรบุรี ซึ่งคงจะยกมารบกวานบ้านเมืองอีกในเวลาต่อไป อีกทั้งนิสัยของชาวมลายูก็ไม่ชอบให้ชาวต่างชาติเข้ามาปกครองอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้จึงเห็นสมควรที่จะแยกเมืองไทรบุรีออกเป็นมูเกม^๒ เหมือนอย่างแวงเมืองปัตตานี และตั้งญาติวงศ์เจ้าพระยาไทรที่มูคนับถือขึ้นเป็นเจ้าเมืองทุกมูเกม เมื่อตกลงเห็นพ้องกันดังนี้แล้ว จึงมีหนังสือกราบบังคมทูลเข้ามา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงพิจารณาแล้ว ก็ทรงเห็นชอบด้วยกับความคิดที่จะแยกเป็นมูเกม แต่ทรงพระราชดำริว่า

"...ซึ่งคิดจะตั้งเป็นนายมูเกมไว้ที่เมืองไทรทุกมูเกม จะทำให้เหมือนอย่างเมืองตานีนั้นความไม่เหมือนกัน ด้วยเมืองไทรเป็นเมืองไกลกันกับเมืองเกาะหมาก เป็นเมืองล่อแหลมอยู่ บุตรหลานพระยาไทรก็อยู่ในเขตแดนอังกฤษมันก็คิดอยากจะมาอยู่ทุกวัน ถ้าทำให้เสียที่มีโอกาสกับมันแล้ว มันก็จะคิดกับอังกฤษ

^๑ Osborne, p. 29

^๒ คืออำเภอในปัจจุบัน

ให้อังกฤษเป็นนายหน้าเข้ามาวาทกล่าว สวมเอาเมืองไทรหลูกลอยไปเสีย....^๑
 ส่วนที่ว่าจะตั้งให้พวกแขกปกครองเมืองนั้น ทรงเห็นชอบด้วย แต่ทรงตั้งเคื่อนให้
 รมักระวัง อยาปล่อยให้พวกเมืองไทรบุรีก่อการกำเริบขึ้นได้อีก ความหวังโยใน
 เมืองไทรบุรี ซึ่งเป็นเขตแดนประชิดติดต่อกับอังกฤษ ของพระบาทสมเด็จพระนั่ง
 เกล่า ๆ นั้น จะเห็นได้จากกระแสรับสั่ง ซึ่งพระราชทานออกไปในคราวเดียวกัน
 นั้นตอนหนึ่งว่า

...ซึ่งตั้งแขกให้อยู่เมืองไทรได้แล้ว จะถอนเอาพระยาไทรมาอยู่ที่เมือง
 พังงานั้น ถ้ามันเป็นคนดี และจะไว้ใจมิได้ ก็ถอนเอาเข้ามาเสีย ให้มีกำลังเมือง
 ไทรอยู่แต่น้อย แลกำปั่น เรือรบ เรือไล่ ปืนใหญ่ ปืนน้อย เครื่องสาตราวุธของ
 พระยาไทรบุรีมีอยู่เท่าไร ก็ถอนจัดแจงให้พระยาไทรมาเสียให้สิ้น ครั้นจะตั้งแผนดิน
 เมืองไทรเสียเล่า เมืองไทรก็เป็นที่ภูมิท่ามาหากินอยู่ อังกฤษก็จะคิดมาสวมเก็บกัน
 เอาเป็นของอังกฤษต่อไป จะไว้ใจแก่การนั้นไม่ได้....^๒

ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๓๔๒ (ค.ศ. ๑๘๓๘) จึงโปรดให้แยกเขตเมืองไทรบุรี
 ออกเป็น ๑๒ มุกเกม จัดเป็น ๔ เมือง ให้เลือกสรรพวกแขกซึ่งมีความสวามิภักดิ์
 และเป็นผู้นับถือนับถือ ตั้งเป็นผูวาราชาการ เมือง ๔ คน คือ

๑. เมืองไทรบุรี ตั้งคนกูอาหมุมเป็นผูวาราชาการ เมือง
๒. เมืองปลิส ตั้งคนกูเสคอุเซ็นเป็นผูวาราชาการ เมือง
๓. เมืองกะบังปาสู ตั้งคนกูอาสันเป็นผูวาราชาการ เมือง
๔. เมืองสตูล ตั้งคนกูมคอกาเก็บเป็นผูวาราชาการ เมือง

^๑ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, จดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เล่ม ๒ ตอน
 ประชุมความตายเรื่อง, หน้า ๔๐๘

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๕

ต่างก็ปกครองโดยอิสระไม่ขึ้นแก่กัน แต่ให้อยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของเมืองนครศรีธรรมราชทั้ง ๔ เมือง โปรตภัยายพระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) มาเป็นพระยาบริรักษ์ภูธร ผนวกราชการเมืองพังงา พระเสนาอนุชิต (นุช) มาเป็นปลัดเมือง ต่อมาภายหลัง ตำแหน่งผนวกราชการ เมืองตะกั่วป่าวางลง จึงโปรตภัยให้เลื่อนพระเสนาอนุชิตขึ้นเป็นพระยาตำแหน่งผนวกราชการ เมืองตะกั่วป่า

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๓๘๔ (ค.ศ. ๑๘๔๑) เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งอยู่ ณ เมืองมะละกา เมื่อใดทราบข่าวเจ้าพระยาานคร ๆ ว่าเมืองสุพรรณภูมิ ก็เป็นอันสิ้นอุปสรรคขวากหนามสำคัญที่จะกลับเข้ามายังเมืองไทรบุรี ทั้งตระหนักก็ว่าตนไม่อาจแย่งเอาเมืองไทรบุรีกลับคืนมาโดยใช้กำลังได้อีก จึงใช้ให้บุตรชื่อคนกุกาอื่กับคนกุกาเก็บ ถิ่นหนังสือเข้ามายังกรุงเทพฯ ให้เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานโทษที่ใดกระทำความผิดลงพระราชอาญา มาแตกอบ จะขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป พร้อมกับนั้นก็ได้นำจดหมายจากมิสเตอร์บอน่า (Bonham) เจ้าเมืองสิงคโปร์ ซึ่งขอรองให้รัฐบาลไทยยกโทษให้แก่เจ้าพระยาไทรบุรี ให้ได้กลับมาปกครองบ้านเมืองของตนตามเดิมกำกับเข้ามาทูลขอความตอนหนึ่งในจดหมาย มีท่านองชชูเชิญไทย โดยกล่าวว่า หากไทยไม่ยินยอมตามคำขอรองของอังกฤษแล้ว ถ้าเกิดการกบฏขึ้นอีกในคราวต่อไปอังกฤษก็จะไม่ให้ความช่วยเหลือในการปราบปรามแก่ฝ่ายไทย^๒

อย่างไรก็ตาม ไทยเองก็รู้สึกเบื่อหน่ายต่อภารกิจที่ต้องคอยปราบปรามพวกกบฏเมืองไทรบุรี ทั้งพิจารณาเห็นว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ก็ชราภาพแล้ว คงจะไม่ก่อความยุ่งยากขึ้นอีก และในเวลานั้นเมืองไทรบุรีก็ถูกตัดทอนกำลังลง

^๑ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒, หน้า ๗๖

^๒ L.A. Mills, British Malaya, 1824 - 1867, JRASMB, III

โดยได้แบ่งออกเป็นบ้านเล็กเมืองน้อย สะดวกต่อการปกครองดูแล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโทษพระราชทานให้แก่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ประจวบกับในเวลานั้นตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกะบังป่าสู่วางลง ควบคุมอาณาจนถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ย้ายคนภูอาหุมมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองกะบังป่าสู และทรงมอบเมืองไทรบุรีให้เจ้าพระยาไทรปกครองตามกำหนดที่แบ่งใหม่ ทรงตั้งคนภูอับดุลลาเป็นรามามุคาคนภูคาอีเป็นพระอินทวิไชย เจ้าพระยาไทรก็ตั้งใจปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณ โดยความสงบราบคาบ สมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือทาบตามไปยังผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ว่าบัดนี้ ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) เช่นเดิมแล้ว ขอให้ยกเลิกหนังสือสัญญาที่ไทรทำกันไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ เฉพาะข้อ ๑๓ อันเกี่ยวด้วยเรื่องเมืองไทรบุรีนั้นเสีย ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษก็อนุโลมตาม ดังที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้เรียบเรียงเรื่องราวตอนนีไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ว่า

“ครั้น ๗ วันอาทิตย์ เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำนั้น มีสเตอร์บอณาเจ้าเมืองสิงคโปร์ ฝากหนังสือแขกมาถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับหนึ่ง ใจความว่า ได้รับหนังสือของท่านฉบับหนึ่ง ลงวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ ปีฉลู ตรีศก (พ.ศ. ๒๓๘๔) ความในหนังสือนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าเมืองไทรคนเก่ากลับคืนมารักษาเมืองไทรตามเดิม แล้วท่านขอยกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ ว่าด้วยการเมืองไทรเสียขอ ๑ ขาพเจ้าไทรฝากหนังสือไปถึงเจ้าเมืองบังกลาแล้ว เจ้าเมืองบังกลาสั่งให้ขาพเจ้าไทรทำหนังสือมาถึงท่านว่า ที่จะยกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้น ก็ให้ยกเสีย แต่ให้มีความแทนขอ ๑๓ ลงใหม่ว่า อังกฤษสัญญากับไทยว่า อังกฤษไม่ยอกได้เมืองไทร และจะไม่ยกไปตีเมืองไทร แล้วสัญญาว่าจะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไทรคนเก่า ซึ่งเป็นคนร้ายทำวุ่นวายในเมืองไทร และเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่ให้อาศัยอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองเประ เมืองสลาหงอ และเมือง

พม่า ซึ่งเป็นของอังกฤษแห่งใด ๆ ก็จักให้ไปเสียเมืองอื่นที่ไกล ๆ ถ้าอังกฤษไม่ให้
ไปอยู่เมืองอื่นเหมือนอย่างสัญญาให้ไทยเรียกภาษีชาวเปลือกชาวสารตามเดิม
ชาวเจ้าโศบอกลงไปถึงเจ้าเมืองมังกลา ๆ ก็เห็นชอบด้วยแล้ว ซึ่งโปรดให้เจ้าเมือง
ไท้กลับไปอยู่เมืองไท้ นั้น ชาวเจ้ามีความยินดีนัก หนังสือลงเดือนออกโตเบอร์
คฤศศักราช ๑๘๔๒ ตรงกับเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีชวด จัตุวาร พ.ศ. ๒๓๘๕^๑

แต่สมเด็จพระยาจักรีฯ ทรงเห็นขัดแย้งกับข้อความในพระราช
พงศาวดาร และไต่ทรงทักท้วงว่า "...หนังสือสัญญาตอนนั้นได้เลิกจริง แต่ชาวเจ้า
สงสัยว่า อังกฤษขอเล็ก มีไซไทยขอ กังกลาวไว้ในพระราชพงศาวดาร ฉบับ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์^๒

อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่ว่า ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ
ก่อนนั้น ใกล้เคียงความจริงมาก จะเห็นได้จากเมื่อ เซอร์ เจมส์ บรุค (Sir James
Brooke) เป็นทูตเข้ามาขอแก้หนังสือสัญญาที่เบอร์นีท่าไว้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ (ค.ศ.
๑๘๔๐) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงโปรดให้แก้ไข โดยทรงมี
กระแสพระราชดำริว่าเป็นการยุ่งยาก ควรต้องแยกทำเป็นหลายทาง ให้เจ้าเมือง
เบงกอลแต่งคนมาถอนหนังสือสัญญาเดิมเสียก่อน จึงจะทำสัญญาใหม่ได้ และได้มี
พระราชดำรัสสั่ง เสนาบดีให้โต้ตอบกับอังกฤษว่า

"...ถ้าจะว่าที่กรุงเทพฯ มีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองมังกลา ขอลถอน
หนังสือสัญญาขอ ๑๓ เสียข้อหนึ่งนั้น เป็นไรจึงถอนได้ ก็ให้ตอบว่า ซึ่งถอนหนังสือ
สัญญาขอ ๑๓ นั้น ควรพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาโปรด
เกล้าฯ พระราชทานเมืองคืนให้กับพระยาไท้ หนังสือสัญญาข้อนี้จึงต้องถอนเสีย

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, หน้า ๒๖๕

^๒ กรมพระยาจักรีฯ ราชานุญาต, จดหมายเหตุวงอุทกสมบัติตอนประชุม
ความทาบเรื่อง, หน้า ๔๓๖

แล้วมิสเตอร์บอว่า ได้มีหนังสือเป็นพยานเข้ามา ขอให้พระยาไทรได้มาอยู่บ้านเมืองตามเดิม^๑

เจ้าพระยาไทรได้พากเพียรพยายามจะทำการแก้ตัวให้ประจักษ์แก่ฝ่ายไทย โดยคิดจะขยายอาณาเขตเมืองไทรบุรีออกไป ด้วยการไปยึดบริเวณแม่น้ำเกรียน (Krian) อันเป็นพรมแดนที่ติดต่อกับเมืองเประ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๖ (ค.ศ. ๑๘๔๓) เจ้าเมืองเประก็ใช้สิทธิตามสนธิสัญญาของโลว์ ปี ๒๓๖๕ โดยขอความช่วยเหลือไปยังอังกฤษ ซึ่งก็ได้ตัดเตือนเจ้าพระยาไทรบุรีให้ถอนตัวออกไปเสีย พระยาไทรบุรีจึงถอนตัวออกไปใน พ.ศ. ๒๓๘๑ (ค.ศ. ๑๘๔๘)^๒ เป็นอันว่าความพยายามครั้งนั้น ล้มเหลวลง ในปลายปีเดียวกันนั้น เจ้าพระยาไทรบุรีก็ถึงแก่อนิจกรรม

ไทยจัดการเรื่องเมืองกลันตันครั้งที่ ๒

ทางเมืองกลันตัน ปรากฏว่าคนภูปะสา ได้เกิดทะเลาะวิวาทขึ้นกับพระยา กลันตันด้วยเรื่องทรัพย์สินสมบัติและบ่าวไพร่ ซึ่งมีเรื่องน้อยใจอันสืบเนื่องมาแต่ครั้งก่อนว่าพระยา กลันตัน ไม่ได้ช่วยเหลือขอให้ได้มีตำแหน่งราชการ หรือได้รับยกย่องให้สมกับที่อุทิศสาขขึ้นไปเผ่าถึงกรุงเทพฯ^๓ คนภูปะสาจึงไปชักชวนพระยาบาโงย และเจ้าแขกมลายูทั้งหลายในเมืองนั้น ตั้งป้อมต่อสู้กับพวกพระยา กลันตัน

เมื่อพระยาพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่ทัพออกไปปราบกบฏเมืองไทรบุรี และไปตั้งทัพอยู่ที่เมืองสงขลา ก็ได้ทราบเรื่องการทะเลาะวิวาทระหว่างคนภูปะสา กับ

^๑ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒, หน้า ๑๓๘ - ๑๔๐

^๒ R. O. Winstedt and R. J. Wilkinson, History of Perak, p. 75.

^๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, หน้า ๑๔๕ - ๖

พระยากลันตัน จึงให้หลวงสรรพเสนาและขุนวิจิตรวาทิคุมคน ๔๐ คนลงเรือกำปั่น
 แลวกลางสมุทรไปหาปราสาทวิวาท ในพระยาเพชรบุรีคุมคน ๑,๐๐๐ คนไปตั้ง
 อยู่ที่เมืองสายบุรี แล้วจึงมีตราให้พาพระยาบาโงยพระยากลันตัน ทนกูปะสา ขึ้นมา
 ยิงเมืองสงขลา แต่ทั้งสามคนกลับบิณฑริวเสียบ พระยาศรีพิพิธจึงใช้ให้พระยาไชยา
 คุมพลลงเรือรบไปทอดสมออยู่หน้าเมืองกลันตันอีกกองหนึ่ง พระยาบาโงยได้ทราบ
 ว่าไทยยกลงไปตั้งทัพบกทัพเรือเช่นนั้นก็ตกใจ รีบอพยพครอบครัวลงเรือหนีไปอยู่ใน
 เขตเมืองตรังگانู พระยาไชยาจึงบังคับให้พระยากลันตันและทนกูปะสาเลิกการ
 ตระเตรียมรบพุ่งกันเสีย แล้วเอาตัวคนทั้งสองขึ้นมามาพระยาศรีพิพิธ ๖ เมือง
 สงขลา พระยาศรีพิพิธ ๖ ก็จัดการวากลาวไกลเกลี้ยจนทั้งสองฝ่ายประนีประนอม
 ยอมคืนก็กันแล้ว จึงให้กลับลงไปยังเมืองกลันตัน^๑

ไทยจัดการเรื่องเมืองกลันตันครั้งที่ ๓

แต่เมืองกลันตันสงบเรียบร้อยอยู่ได้ไม่นานนัก ในปี พ.ศ. ๒๓๘๓ (ค.ศ.
 ๑๘๔๐) ก็เกิดทะเลาะวิวาทกันอีก คราวนี้สาเหตุเกิดจากพระยาจางวางกับตนกูศรี
 อินคารา (รายามุดา) ชักชวนอำนาจของพระยากลันตัน เรืองราวได้ลุกลามออกไป
 จนถึงตระเตรียมซุคสนามเพลาะจะรบกัน เมื่อความทราบมาถึงกรุงเทพ ฯ โปรด
 ให้พระยานคร ๖ (มอญกลาง) แต่งตั้งกรมการให้ถือหนังสือลงไปตักเตือน เหตุการณ์
 ก็สงบลงไปได้ครั้งหนึ่ง ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๓๘๔ (ค.ศ. ๑๘๔๑) ทนกูปะสาเข้ามา
 กรุงเทพ ฯ ร้องทุกข์กล่าวโทษพระยาจางวางกับตนกูศรีอินคารา ว่าได้ริบเอา
 เรือสวนไรนาของตนไป ส่วนพระยากลันตันก็มีใบบอกกล่าวโทษทนกูปะสาเข้ามาว่า
 ได้ให้คนไปชักชวนพระยาบาโงยและพวกเมืองตรังگانู เมืองสิงา จะให้เข้ามา

^๑ สืบเค้าโครงพระยากำรงราชานุภาพ, จดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอน
 ประชุมความตายเรื่อง, หน้า ๔๓๑

ประทศรายพระยาภคินันต์อีก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราช
 คำริว่า พวกญาติพี่น้องพระยาภคินันต์เกิดแตกราวกันมาหลายครั้งแล้ว ครั้นว่ากล่าว
 โกลเกลียดก็ปรองคองกันไปโค้วคราว แล้วก็กลับวิวาทกันอีก จะเจรจาให้อยู่ด้วยกัน
 อย่างแตกก่อนเห็นจะไม่เรียบร้อย ประจวบกับในเวลานั้นตำแหน่งมวาราชการเมือง
 ปัตตานีว่างลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีรับสั่งให้ นายพระยาหนองจิก
 ลงไปเป็นเจ้าเมืองปัตตานี และโปรดเกล้าฯ ให้ถามตงกปะสาว่าจะเต็มใจลงไปเป็น
 มวาราชการเมืองหนองจิกหรือไม่ ตงกปะสาก็ตกลง แต่จะขอลงไปรับครอบครัวและ
 บ่าวไพร่ที่เมืองภคินันต์ก่อน จึงโปรดฯ ให้พระยาไชยาซึ่งได้เลื่อนยศขึ้นเป็นพระยา
 ทายน้ำ ลงไปเมืองภคินันต์กับตงกปะสา เพื่อดูแลในการรวบรวมผู้คนที่จะพาไปเมือง
 หนองจิก มิได้เกิดเรื่องวิวาทกันขึ้นกับพระยาภคินันต์

ครั้นลงไปถึงเมืองภคินันต์แล้ว ตงกปะสา ก็ขอหนังสือพระยาทายน้ำไป
 เกลี้ยกล่อมพระยาบาโงย และตงกหลงอาหมักจากเมืองตรังกานู พร้อมด้วยผู้คน
 บ่าวไพร่กว่าสองร้อยคน พระยาทายน้ำจึงให้พระยาบาโงยกับตงกหลงอาหมักได้นำ
 พระพิพัฒน์สัตยา แล้วชักชวนจะให้ขึ้นมาอยู่เมืองหนองจิกกับตงกปะสา แต่ทั้งสองคน
 อึดเอื้อนอยู่เป็นผลให้ตงกปะสาพลอยบิณฑลไปค่วย ในที่สุดตงกปะสา ก็เขียนหนังสือ
 หมายนตอพระยาทายน้ำว่า ถ้าตนได้เป็นพระยาภคินันต์จะให้ลิบลหมื่นเหรียญ พระยา
 ทายน้ำจึงมีใบบอกส่งตงกปะสา หนังสือของตงกปะสา เขามาถวายให้ทอดพระเนตร พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงซักเคื่องว่าพวกเมืองภคินันต์ไม่สามัคคีกัน จึง
 โปรดฯ ให้พระยานคร เกณฑกองทัพ ๒,๐๐๐ คน ให้พระเสนหามนตรีคุมกองทัพลง
 ไปสมทบกับทัพเมืองสงขลาอีก ๒,๐๐๐ คน ให้พระยาสุนทรบุรี (สังข) เป็นหัวหน้า
 ยกลงไปเมืองภคินันต์เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๔๕ (ค.ศ. ๑๘๐๒) ตงกปะสา
 พระยาบาโงยและตงกหลงอาหมักก็ยอมอพยพไปอยู่เมืองหนองจิกโดยที่ ส่วนพระยา
 งามวางกับตงกศรีอินคารา (รายามุตา) นั้น พระเสนหามนตรีได้เอาตัวมากักไว้ที่
 ค่าย โดยตั้งใจว่าจะพาเขามายังกรุงเทพฯ แต่พระยาภคินันต์วิงวอนขอตัวตงกศรี
 อินคาราไว้ พระเสนหามนตรีจึงพาแต่พระยางามวางเขามาเพียงคนเดียว พระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดเกล้าให้เอาตัวไปไว้ที่เมืองนครศรีธรรมราช^๑
 ๑๔๔๕) พระยาปัตตานีก็ถึงแก่กรรมลงอีกคนหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 ตั้งคนอุปเสนาเป็นพระยาปัตตานี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๖ (ค.ศ. ๑๘๔๓) ตรงกับแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดตั้งให้พระยาจางวางเป็นผู้อำนวยการ
 เมืองยี่หริ่งแทนเจ้าเมืองซึ่งถึงแก่กรรมลง

สำหรับเหตุการณ์ทางเมืองกลันตันนั้น ตั้งแต่ได้แยกคนอุปเสนาจากพระยา
 จางวางมาแล้ว ก็สงบเรียบร้อยตลอดมา พระยากลันตันกับคนอุปเสนาและพระยา
 จางวางได้ยุติการทะเลาะวิวาท กลับคืนดีกันตามเดิม

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ (ค.ศ. ๑๘๔๔) ถึงกำหนดที่ประเทศราชต้องส่งต้นไม้เงิน
 ทองตามธรรมเนียม ปรากฏว่าเมืองสตูลหาได้ส่งไปไม่ พระยาสงขลา (เกษมแสง)
 ซึ่งเป็นผู้ปกครองดูแลอยู่ ท้องให้คนภูเดหวานำต้นไม้เงินทองส่งมาแทน พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งคนภูเดหวาน
 เป็นพระยาสตูล ในปีเดียวกันนั้นพระยาสตูลเกิดวิวาทกับพระยาปลื้มช่วยเรื่อง เขตแดน
 จึงโปรดให้หม่อมทราสัง เจ้าเมืองนครฯ และเมืองสงขลาออกไปชำระคดี แล้วปักหลัก
 เขตแดนไว้ใหม่มั่นคง พระยาสงขลา (เกษมแสง) จึงมีใบบอกเข้าไปกราบบังคมทูล
 พระกรุณา ฯ ขอยกเมืองสตูลให้ขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช เนื่องจากเมือง
 สงขลาไม่มีการระคองรับผิดชอบบังคับบัญชาพวกบริเวณ ๗ หัวเมืองเต็มกำลังแล้ว จึง
 โปรดเกล้า ฯ ให้เมืองสตูลขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่นั้นมา^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๓ - ๔

^๒ พระยาวิเชียรคีรี, พงศาวดารเมืองสงขลา หน้า ๓๘

กล่าวโดยสรุป ตลอดรัชกาลที่ ๓ หัวเมืองมลายูทางตอนใต้มีเหตุการณ์
 ยุกยักเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวของ
 ทรงมีพระราชภารกิจในอันที่จะปราบปรามดูแล และจัดระเบียบการปกครองใน
 หัวเมืองเหล่านั้นให้เรียบร้อยรัดกุมเสมอมา โดยเฉพาะเมืองไทรบุรีและหัวเมือง
 ทั้งเจ็ดนั้น นับว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับไทยมากที่สุด เนื่องจากไทยได้เข้าไป
 ๒๐ ปี ส่วนเมืองกลันตันและตรังกานูนั้น
 เมืองแรกมีความสนิทสนมกับไทยมากกว่า โดยเหตุที่เมืองกลันตันอยู่ใกล้กับพระนคร
 หลวงเข้ามา และมักมีเรื่องวิวาทเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ตรังกานู
 เป็นเมืองขึ้นเมืองเดียวที่ไม่ใครจะได้ติดต่อเกี่ยวข้องกับไทยมากนัก เพราะตั้งอยู่
 ทางไกลและไม่มีเหตุการณ์ยุ่งยากภายใน จึงเป็นอิสระในการปกครองตนเอง และ
 มีฐานะเกือบเหมือนรัฐเอกราชรัฐหนึ่ง ใด ๆ ก็สรุปได้ว่าอำนาจของไทยเหนือ
 หัวเมืองบนแหลมมลายูในตอนปลายรัชกาลที่ ๓ นี้ เข้มแข็งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย